

Valmieras muzeja raksti

1993. gada 18. maijā

Valmierai ir senas sporta tradīcijas. Valmieras Riteņbraukšanas biedrība dibināta jau 1891. gadā. Velak šis gads tiek uzskatīts par sporta biedrības dzimšanas gadu. 1912. gadā sporta organizācijas vadību pārņēma latvieši. Par priekšnieku bija ievēlēts aktīvais Valmieras sabiedriskais darbinieks un labdaris Dr. Apinis. Galvenais sporta veids — riteņbraukšana. Sacensības ar Rīgas, Valkas un Tērbatas sportistiem.

Tanī gadā Limbažu ielā izbūvēja 273 metrus garu velotreku ar sarkana māla segumu un ar zemes uzberumiem galos, sauktus par "kurvjiem".

Eduards Lācers bija viens no ievērojamākajiem "vacu laiku" sportistiem, viens no Valmieras sporta biedrības dibinātājiem. Liels riteņbraukšanas ekskursiju rīkotājs un dalībnieks. Apmācījis Vidzemi, Kurzemi, Igauniju. Piedalījies riteņbraukšanas stafetē pret pasažieru vilcienu no Rēveles līdz Rīgai. Sportisti vilcienu apdzina par pusotru stundu. Viņa pirmais ritenis bijis ar priekšējo lielo un pakāļejo mazo riteni.

Līdz 1907. gadam Rīgā un 1912. gadā Valmierā Sporta biedrības vadīja vācieši, bet 1907. gadā Rīgā nodibināja pirmo latviešu riteņbraucēju biedrību "Mars". Velak tieši latvieši bija vadošie Krievijā un piedalījās 1910. gada olimpiādē Stokholmā.

Braucamrīki bija smagi. Pirmais ritenis svēra 3 pudus (48 kg). Viss rāmis sastāvēja no pildītiem roriem. Spieķis, rumbiņas iegriezta ar vindām. Ar tādu ilgi pabrūkt nevarēja, jo spieķi vienmēr leca laukā. Toreizējiem riteņbraucējiem bija nepieciešams plēšu pūtejs smēde. 20. gadu sākumā braukšanai izmantoja ārzemēs ražotus sacīkšu ratus, piemēram, angļu firmas "Osman", gan arī Rīgā, Bukses darbnīcā darinātus divriteņus.

No 1910. līdz 1920. gadam riteņbraukšanas meistari Valmierā bija Oļkalns, Arglats, Bodnieks, Tarvītis.

Divdesmitajos gados sākās riteņbraukšanas uzplaukums Latvijā, sevišķi treka braucienos. Riteņbraukšanas sporta biedrību pārdēvēja par Valmieras Sporta biedrību. Biedriem ieeja bija par brīvu. Kartējie riteņbraucēju mači notika četrreiz gadā,

bieži kopā ar soļošanu. Uz sacensību vietu devās gājienā, pūteju ragu mūzikai skanot. Parādi vadīja viens no riteņbraucējiem — vecmeistariem ar riteni pie rokas un medaļu lenti pie krūtiņām. Pirmie gājienā soļoja vieglatlieti, kolonu noslēdza riteņbraucēji ar velosipēdiem. Parastī sacensību programma bija 1 km sprinta brauciens un 5 km distance, kurā izcīnīja ceļojošo balvu. Ja bija uzvarētis 3 gadus pēc kartas vai arī pavisam 5 reizes, tad balva pārgājis sportista īpašumā. Par pēdējo cīnījās ilgus gadus, līdz to ieguva vairākkārtējais Latvijas čempions šosejā un trekā Arvids Immermanis.

Tiesāja Valmieras "ēlites" sabiedrība. Toreiz tā bija goda lieta. Sacīkstēs piedalījās braucēji no Rīgas, Ventspils, Liepājas, Jelgavas un Tartu. Valmierieši brauca atbildes vizītes. Lai piesaistītu vairāk skatītāju un atrastu jaunus riteņbraukšanas talantus, sacensību organizatori mēdza izsludināt 1 km treka braucienus dāmām un kungiem no skatītāju vidus. Reiz šādā braucienā pieteicās Valmieras ģimnāzijas audzēkne Elza Piešiņa (Rublovska). Turpmāk Elza Piešiņa, Alma Verjovkina, L. Kerpe un Freimane bija tās pirmās valmierietes, kuras startēja visās sacīkstēs, kur vien bija "dāmu" braucieni.

20.—30. gados Valmierā bija pazīstami tādi treka riteņbraucēji kā Aleksejs Fjodorovs, Nikolajs Kulikovskis, Jānis Pēlis, Kārlis Pēlis, Jānis Rozītis, Jānis Auris, Pēteris Dēdiņš, Vilis Grāmatīņš. Spēcīgi šosejas braucēji bija Jānis Geldbergs, Jānis Auris. Šosejas sacensības toreiz notika uz lauku ceļiem: Parasti brauca Valmiera—Burtnieki—Valmiera un Burtnieki—Valmiera—Burtnieki. Starts tika dots ar 2 minūšu intervālu.

Valmierā toreiz bija 6 divriteņu remonta darbnīcas, bet Valmieras Sporta biedrības velomehāniķis Priede arī pats izgatavoja treka sacīkšu divriteņus. Valmierieši varēja izvēlēties dažādus velosipēdus. Tā Pēteris Pūkas sludinājumus "Valmierietī" skanēja tā: "Kā arvien, tā arī tagad Valmieras un apkārtnes vienīgais priekšstāvis uz slaveniem velosipēdiem P. Ozolnieks — "Grand-Prix",

a/s G. Ērenpreiss un b-ri — "Omega" un "Latvello-Standard", "Special" esmu es. Bez tam šogad savu noliktavu no jauna papildīnu ar visu iecienītiem G. Ērenpreiss—Original velosipēdiem, caur ko manā veikalā ir sakopotī visu slavenāko Latvijas fabriku velosipēdi un pīrcējam atkrit liela staigāšana, meklējot vadošās markas. Izdevīga daļa nomaksa."

20.—40. gados riteņbraukšanas sacensības plaši rikoja pagastos. Īpaši izcēlās Burtnieki, Brenguļi, Kocēni, Rūjiena, Dikļi. Dzimtās puses godu cēla burtnieciņi Artūrs Devīts, Artūrs Priede, Raimonds Ozolants, Vilis Blūms, Vilis Ķipiņš un citi. No Valmieras un pagastiem labi startēja Arnolds Bunte, Vilis un Roberts Trunts, Elmārs Tīrons, Jānis Kreilis, Vilis un Vilma Grinberģi.

1936. gadā Latvijā notika pirmais "Vienības brauciens", kurā piedalījās 1200 dalībnieku. Tas notika ar Valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa svētību, ar domu vienot tautu, popularizēt stipru, veselu garu. Viņš pats arī apbalvoja uzvarētājus. Īpaši sekmīgs Valmieras puses riteņbraucējiem bija ceturtais "Vienības brauciens" 1939. gada 26. un 27. augustā. 5300 braucēju konkurencē 2. klasē uzvarēja Artūrs Priede (Burtnieki), bet 4. klasē atkārti bija Vilis Trunts (Brenguļi). Dāmu klasē ar sacīkšu divriteņiem trešā bija Vilma Grinberģa (Trikāta). Tā saucamajā Valmieras aprīņa klasē uzvarēja Kārlis Tīrons.

Neizpalika veiksmē, startējot arī starptautiskās sacensībās. Tā 1939. gadā Vācijā, braucot 170 km distancē, Arnolds Bunte izcīnīja 7. vietu, bet Baltijas meistarsacīkstēs Latvijas valsts izlases sastāvā viņš uzvarēja ar jaunu valsts rekordū. 1940. gadā Arnolds Bunte izcīnīja otro vietu 100 km distancē.

Visus labos nodomus izjauca karš. Kara laikā sporta dzīve turpinājās, bet lielā sajūsmā un prieks bija noplacis.

1920. gads uzskatāms par Latvijas valsts meistarsacīkšu sākumu soļošanā, un lielākā daļa uzvarētāju šajā sporta veidā nāk no Valmieras.

Kā pirmais, kurš sāka staigāt "pīrkstgala papēžā"

ritmā, bija P. Valts. No viņa ierosmi pamēģināt šo sporta veidu guva arī ALFREDŠ DŪRENS (1905—1988). Pirmais oficiālais starta bija 1924. gada 14. jūnijā 3 km distancē. Pēc dažām nedēļām 3 km soļojumā A. Dūrēns uzstādīja Latvijas valsts rekordu un izcīnīja valsts čempiona titulu. 1925. gadā A. Dūrēns veiksmīgi startēja starptautiskās sacensības Vinē, kur 10 km distancē izcīnīja 3. vietu. 1926. gadā uzstādīja pirmo rekordu 50 km distancē Jelgavā—Rīga, toreiz tās bija pirmās "talģājēju" sacensības Latvijā. Rekords noturējās 6 gadus, kad to laboja cits valmierietis — JĀNIS DALIŅŠ (1904—1978). 1927. gada 27. maijā iemirdzējās jauna zvaigzne soļošanas sportā Latvijā. Sacensības notika Valmieras vecajā "sporta dārzā" 2 km distancē, kurā piedalījās arī Latvijas rekordists Alfreds Dūrēns, kurš pārņēma vadību. Bet uzvarēja jaunais Jānis Dalīņš.

1929. gadā Jānis Dalīņš jau bija četru Latvijas rekordū īpašnieks un nopietni sāka gatavoties savam pirmajam starptautiskajam sacīkstēm — "Skērsām un apkārt Berlīnei", kurās vienmēr startēja pasaules labākie soļotāji. J. Dalīņš finišēja otrs, vairāk savas pieredzes trūkuma dēļ. Taču sajūsmīnātajiem valmieriešiem pietika arī ar viņa otro vietu. Viņu sagaidīja kā varoni un priecīgs gājiens devās cauri visai pilsētai. Apšveicēju vidū bija arī "Šanas" biedrības galva. Pēc cēlās uzrunas viņš J. Dalīņam pasniegza savu "balvu" — kortelīti degvīna un mednieku desu.

1930. gads atnesa pirmo starptautisko uzvaru Berlīnē.

1931. gadā sarīkoja pirmās starptautiskās sacensības soļošanā Rīgā un arī Valmierā. Bija nepieredzēti daudz skatītāju. Lūk, ko toreiz, 1931. gada 12. jūnijā, rakstīja laikraksts "Valmierietis" — "Nekad vēl Valmierā nav bijušas starptautiskās sacīkstes ar pasaules rekordistu piedalīšanos... Tas ir pierādījums tam, ka minētie pasaules rekordisti ciena mūsu Dalīņa sportista spējas un viņa personīgās īpašības. Sporta biedrība drūžināni gatavojās, ierīkoja sēdvietas tūkstošiem skatītāju, ierīkoja auto un velosipēdu parku utt. Nekad Valmieras sporta dārzā nebija redzējis tādu cilvēku saplūdumu — ap 5000 skatītāju. Jau sestdienas vakarā, kad Valmierā ieradās Svābs un Valente, ielas bija ļaunu pilnas. Katrs gribēja redzēt lielos meistarus, ar kuriem mūsu Dalīņš ir sacenties un sacentīsies. A. Svābs ar kundzi Valmierā ieradās ar auto. Viens noveda Kokmuižas viesnīcā, kura bija glīti dekorēta ar zaļumiem un Itālijas un Šveices karogiem (karodziņiem). Smaidošais šveicietis Svābs un kustīgais itālietis Valente tūlīt ieguva visu simpātijas. Jāatzīmē, ka daudzā, sevišķi damas, bija iegādājušies itāļu vārdnīcas. Svētdiena — sacīkšu diena izvērtās par istu svētku dienu. Arī laiks noskaidrojās un

palika siltāks. Gājiens sakartojās Tirgotāju un Rūpnieku b—bas dārzā un pa Rīgas ielu devās uz sacīkšu vietu. Dalīņš un skatītāji todien gaviļēja, otrs bija Svābs, bet trešais valmierietis Adalberts Bubenko. Protestējot pret tiesnešu darbu, 20. riņķi Valente pēkšņi nogāja no skrejceļiem. Kā vienmēr, otras svarīgākas sacīkstes todien bija rīteņbrauksana. Vakarā bija sarīkotas vakariņas viesiem un sporta darbiniekiem." Tāda, lūk, valdīja gaisotne Valmierā, kad notika pirmās starptautiskās sacensības. Varbūt šovasar būs kaut kas līdzīgs?

1931. gadā Dalīņš trešo reizi devās uz Berlīni un atkal ieguva uzvaru. 1932. gadā uz Losandželosas olimpiskajām spēlēm Latvija aizsūtīja 3 pārstāvjus — trīs Jāpus: soļotāju Jāni Dalīņu, desmitcīņnieku Jāni Dimzu un Latvijas Olimpiskās Komitejas pārstāvi Jāni Dikmani. No milzu karstumā veiktā 50 km soļojuma Jānis Dalīņš pārveda sudraba medaļu. Pēc šīs skaistās uzvaras Dalīņš bija apbalvots ar Triju zvaigžņu ordeni.

1934. gadā Dalīņš piedzīvoja jaunu triumfu. Pirmajās Eiropas meistarsacīkstēs Turīnā liela karstumā viņš 50 km distancē veica pirmās un kļuva par pirmo Eiropas soļošanas čempionu.

Soļošana magnetizēja ne vienu vien Latvijas zēnu, īpaši Jāpus Valmieras. Daži guva labus panākumus. Tā 1932. gada 4. jūnijā 12 dalībnieku konkurencē 5 km distancē startēja arī futbolists Rūdolfs Zirdziņš (dz. 1912. g.) un uzvarēja. Sekoja sacensības, uzvaras, tika laboti pasaules rekordi. Taču futbols ar soļošanu bieži negāja kopā un tādēļ bieži vajadzēja kāju traumu dēļ izlaist startus soļošanā.

1934. gadā visi Latvijas rekordi piederēja Valmieras soļotājiem: A. Dūrēnam, J. Dalīņam un R. Zirdziņam.

1936. gadā Olimpiskās spēles notika Berlīnē, no Valmieras puses startēja trīs sportisti. Soļošanā — Jānis Dalīņš un Adalberts Bubenko (1910—1983) un rūjienietis Edvins Bietags — grieķu-romiešu cīņā. Jānis Dalīņš vairāk nekā pusdistancē atradās priekšgalā, bet tad kājās iemetās krampji un nācas izstāties no cīņas. Taču necerētu panākumu — 3. vietu ieguva A. Bubenko. Tā uz Valmieru atceļoja vēl viena olimpiskā medaļa. A. Bubenko no 1926. gada nodarbojās ar skriešanu, citiem sporta veidiem, vēlāk aizvien vairāk pievērsās

soļošanai un 2 reizes kļuva par Latvijas čempionu 2 km distancē, tāpat bija uzvarētājs arī starptautiskajās sacensībās.

1937. gadā Rīgā pirmo reizi notika soļošanas sacensības starp pilsētu komandām 5 + 10 + 15 km stafetē. Valmieras komanda (Alliks, Linde, Dalīņš) uzvarēja un pierādīja, ka Valmierā ir soļošanas sporta galvaspilsēta Latvijā.

Gatavojoties olimpiskajām spēlēm, kuras bija paredzētas 1940. g. Helsinkos, Rīgā notika olimpiskās pārbaudes sacensības, lai izraudzītu kandidātus olimpiādei. Pārbaude beidzās ar R. Zirdziņa uzvaru 10 km distancē un J. Dalīņa labāko sasniegumu Eiropā 1939. gada 50 km soļošanā.

1940. gada 18. augustā notika pirmās soļošanas sacensības okupācijas varas apstākļos. 3 km distancē sešu dalībnieku konkurencē uzvarēja Dalīņš, bet 25 km distancē — jauns Valmieras talants Aleksandrs Linde.

1942. gadā 30 km distancē pēdējo reizi dzimtenē soļoja un uzvaru guva J. Dalīņš — spožākā Latvijas sporta zvaigzne, tautas milulis, Latvijas patriots, Tēvzemes balvas laureāts, valmierietis. 20 gadus sportojot, viņš 33 reizes laboja Latvijas rekordus dažādās soļošanas distancēs, sešas reizes bija pasaules rekordists, olimpiskās sudraba medaļas ieguvējs, Eiropas meistars. 1947. gadā pirmajās latviešu vieglatlētikas meistarsacīkstēs trimdā 43 gadu vecumā Jānis Dalīņš startēja pēdējo reizi un uzvarēja. Bija aizvērtā Latvijas spožākā soļošanas sporta lappuse.

Regina Valtenberga

Atgūtais liktenstāsts

Pedējos gados Valmierā atguvusi daudzus liktenstāstus. Tie bijuši gan nīdēti, gan skausti, gan pieklusināti. Viens no tādiem — spēņu deju dejojātas, valmierietes Martas Alberingas dzīvesstāsts. Latvijā nemaz nav daudz tādu pilsētu, kas varētu lepoties ar spēņu deju dejojātu, pie tam vēl ar tik talantīgu un slavenu.

Martas kundzes dzimtas saknes rodamas mūsu pusē. Viņas vectēvs

Kārlis Kazlovs bijis mucinieks Kokmuižas alus brūzī. Viņam bijuši 5 bērni. Par cik vietējam baronam bērnu nav bijis, viņš gribējis adoptēt mucinieka dēlu Jāni, taču vecāki nav atdevuši. Tad barons izmetis viņu no mājām. K. Kazlovs nopirka zemi Valmierā un uzbūvēja māju Biskapa ielā. Te arī pašā vasaras vidū, 26. jūlijā pirms daudziem gadiem piedzima maza, tumšmataina meitenīte, kurai pēc sena paraduma deva vārdu, kāds ir kalendārā nākamajā dienā — Marta.

Pirmās skolas gaitas mazajai Martai sākās pamatskolā, vēlāk vidusskolā. Par deju viņa interesējās jau no agras bērnības. Ļoti lielu iespaidu uz viņu atstāja baletdejojāja Elvira Rone, kas viesojās Valmierā. Kopā tās reizes mazā Marta jutās kā sniegpārslīņa, kas nepārtraukti virpulo deja. Nu mātē nekā cits neatlika, ka vest Martu uz Rīgu pie deju skolotājiem.

Vispirms mazā Marta mācījās pie slavenās baletmeistares itālietes Marietas Balbo. Tad iestājās skolā pie Beatrices Vignerēs. Laikam jau B. Vignere saskatīja tumšmatainajā skaistulē Martā spāņuku garu, jo tieši viņa bija tā, kas pierunāja Martu mācīties spēņu dejas un pat bija ar mieru mācīt par brīvu.

Sekoja nepārtraukts, grūts darbs. Pat līdz asarām. Un ja vēl atmiņā sarunas ar

dejojātu Bodnieku, kas savulaik stāstīja, cik ļoti grūti, pat neiespējami izdejojot spēņu deju citas tautas pārstāvim.

Darbs un talants pārvarēja visu. Panākumi jau bija tādi, ka B. Vignere Martai uzticēja mācīt dziedātājai Mildai Langenfeldei spēņu deju kustības (pēdējai bija jātēlo Karmena). Tagad spēņu deja sāka interesēt jauno dejojātu īpaši. Viens no pirmajiem koncertiem, kur dejojāja uzstājās, bija B. Vignerēs skolas 15 gadu jubilejas vakars Operā. Īpaši atzinīgi kritika izteicās par Martas Alberingas sniegumu.

Talākai izaugsmei bija nepieciešama izglītība. Un tā 1937. gada rudenī M. Alberinga devās uz Parīzi. Tas, protams, prasīja lielus līdzekļus, kuri bija pašai jānopelna. Mācības pie pasauleslavenā spēņu deju skolotāja Eskudero vien izmaksāja 60 latu par akadēmisko stundu. Arī slavenā Terezina bija viņas skolotāja.

II pasaules karš pārtrauca M. Alberingas mācības Parīzē. 1940. gada 12. februārī viņa sarīkoja savu pirmo spēņu deju vakaru Rīgas latviešu biedrības zālē, kur uzstājās kopā ar Arvidu Ozoliņu. Kritika bija labvēlīga. Marta Alberinga uzstājusies kopā ar Annu Priedi, Mirdzu Griķi, Editi Pfeiferi, Aleksandru Lembergu, Arvidu Ozoliņu, Osvaldu Lemāni u.c. M. Alberingas talants jau pašā sakumā uzziedēja krāspī un spilgti.

Pēc II pasaules kara, 1947. gadā M. Alberinga piedalījās Vissavienības estrādes mākslinieku konkursā Maskavā, kur dejojā spēņu dejas. Te viņa ieguva laureāta nosaukumu, lai gan

oficiālajā sarakstā viņas vārda nebija. Iemesls gluži vienkāršs — dejojāja taču izpildīja padomju zemei naidīgā ģenerāļa Franko Spānijas tautu dejas.

Talāk M. Alberingas darba gaitas saistījās ar Filharmoniju. 1956. gadā viņa devās koncertturnejā pa Vidusāziju. Frunzē (tagad Biškeka) viņa iepazīnās ar vēlāk ļoti slaveno dejojātu Mahmudu Esambajevu, kuram M. Alberinga kļuva par spēņu deju skolotāju un arī par deju partneri. M. Alberingas ugunīgo spēņu deju temperamentu iepazīnuši savā laikā skatītāji Latvijā, Krievijas Eiropas daļā, Vidusāzijā, Talajos Austrumos. 1960. gadā dejojāja atvadījās no skatuves.

Martu Alberingu kā dejojātu gleznojuši vairāki mākslinieki — K. Ubāns, L. Palepa, Dž. Skulme, H. Vika, E. Romāne, S. Vidbergs, A. Bromults, R. Valnere, B. Goģe, E. Geistaute, H. Bobinskis. Daļa šo darbu atrodas mākslinieces kolekcijā, daļa Mākslas muzejā, arī pie māksliniekiem. Savukārt mūziku aranžējis orķestrim Alberingu ģimenes draugs komponists Jānis Mediņš.

Māksliniece ļoti mil svā dzimto pilsētu Valmieru. Katra tikšanās reizē viņa neviltoji interesējas par Valmieras mākslas dzīvi, notikumiem. 1988. gadā valmieriešiem bija iespēja iepazīties ar mākslinieces privātkolekciju — latviešu mākslas meistaru gleznām. Šī gada oktobrī muzejā būs iespēja iepazīties ar dejojātas dzīvi — caur viņas tērpiem, gleznām, priekšmetiem, fotogrāfijām.

M. Salnīte,
muzeja direktore

Laimonis Liepnieks

NO GAUJAS VĪTOLA CELMA

Pa profesora Jāzepa Vītola senču pēdām

Valmieras novadpētniecības muzeja fondos jau vairāk nekā divdesmit gadus glabājas ādas vākos siets liela formāta 18. gs. beigu foliantes ar vēltījumu: "Augsti godātam dzimtenes zemnieku vēstures pētniekam Hermanim Enzelija kungam. Rīgā, 18. X. 1934., G. Kempelis". Tas ir Valmiermuižai piederušo zemnieku zemju plānu apkopojums, mērnieka Steinfelda izgatavots un vēlīts virskonsistorijas asessoram Otto fon Lēvenstjērnam.

Foliantā, pārskata kartes apakšējā malā, aiz pašas muižas zemes, netālu no pilsētas, pirmā zemnieku sēta ir Libertas. Aiz tās, gar Gaujas senleju iedobēm un vitolu audzēm Kurlijs, Kelders, Ģibzis, Lielkūža, Vējiņš, Lielausis, Simanēns, Melleupe, Balodis, Črulis, Skjists, Upmacis un Plepis, visi gaujamalēši. Dažas no nosauktajām sētām šodien vairs nepastāv, nav arī pilsētā vistuvākās — Liberta. Tā laukus divdesmitajos un trīsdesmitajos gados sev pakļāvis augošās pilsētas jaunais rajons "Burkānciems".

Valmieras draudzes māju pārlūkošanas grāmatās mācītājs Loders ap 1796. gadu ierakstījis, ka Valmiermuižas Jaunkariņēnos dzīvo saimnieka brālis Bērtulis, piebilstot, ka tam slimas acis, ar sievu Līzi un tajā pašā gadā dzimušo meitu Annu. Jaunā gadsimta sākumā Bērtulis ir kalps Libertā. Te dzimuši un drīz vien miruši meita Līze un dēls Jānis, te 1804. g. 24. martā piedzimst dēls Dāvis un pēc trim gadiem Mārcis. Abu brāļu agrinās bērnības gadi aizrit gan gaitās Gaujas attekā līdīs un vēros, vitolu un ozolu birzēs, kas te saglabājušies un zaļo vēl no tiem laikiem, kad novada iedzīvotāji pie milzeņa Simanēnu svētozola ziedoja saviem pagāniskajiem dieviem, un šī noturīgā tradīcija, neskatoties uz baznīcas aizliegumu, bija dzīva vēl tēva Bērtuļa jaunības gados. Bērtulis mirst 1813. g. 12. aprīlī, un viņu apglabā Valmieras vecajā kapsētā, Gaujas krastā. Ģimene sadalās, jo pilngadību sasniegušo māsu Annu apprec Jaunbebru māju saimnieks un māsa līdz audzināšanā nodod deviņus gadus veco Dāvi, bet atraitne Līze ar mazo Mārci paliek Libertā.

Pēc pāris gadiem, pārkartojot darbspēku, muiža mazo Dāvi pārvieta uz Čikaušiem, bet drīz viņš atkal atgriezies Jaunbebrā, kur 1818. g. minēts kā saimnieces brālis un 1822. g. ievēlēts Valmieras baznīcā. 1826. g. Dāvis apprec Slaunes mājas saimnieces atraitnes Līzes Slavās meitu Annu un kļūst par labi iekoptās Slaunes sētas saimnieku. Tagad viņam jāpieņem uzvārds, un mācītājs Ferdinands Valters draudzes māju pārlūkošanas grāmatā ieraksta "Dahwe Witthold" (Vītolds). Jādama, ka atmiņas par Gaujas krastu vitolu audzēs aizvadītajiem agrinajiem bērnības gadiem bijušas par iemeslu šādi, kaut arī mazliet it kā vāciskota, uzvārda izvēlei. Tālākas ieraksts liecina, ka sieva Anna (Anne Slave) dzimusi 1805. g. 15. janvārī Jaunkariņēnā. 1827. g. 26. maijā Vītoldu ģimenē dzimst pirmais dēls Jānis, 1829. g. Pēteris, 1831. g. Dāvis, 1834. g. Kārlis, kurš mirst nepilnu divu gadu vecumā, un 1836. g. meita Anna.

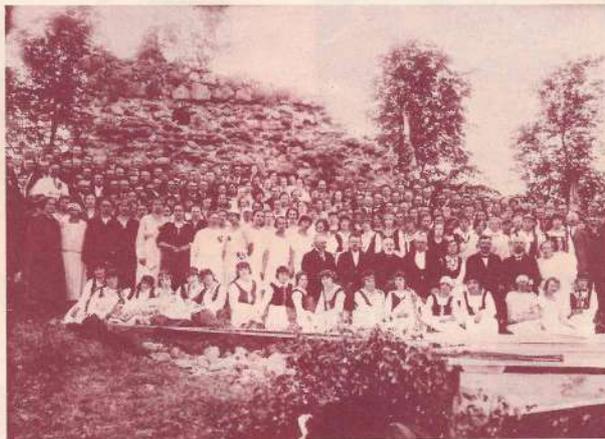
Pēc desmit Slaunēs nodzīvotiem gadiem Vītoldu ģimene tās atstāj un 1837. g. Jurgos pārceļas uz Rencēnu muižas pagastu Ēveles draudzē. Kāds bijis patiesais aiziešanas iemesls, varam tikai minēt. Tajā pašā augšminētajā Valmiermuižas zemnieku zemju plānā krājumā pie Slaunes māju nosaukuma atrodama 1816. g. izdarīta piezīme: "Slaune oder Hofes Land" (Slaune jeb muižas zeme), kas vēlāk labota, nosvitrot "muižas zemi". Plānā atsevišķi izdalītas 25/24 pūrvietais dzāra zemes un 27 22/24 pūrvietais tai līdzvērtīgā

plēsuma. Tas varēja būt par iemeslu tam, ka ap 1837. g. muiža šo labi iekopto zemnieku sētu ar visai nenoteiktu statusu atkal iekārvoja, neatjaunoja rentes kontraktu un Dāvim Vītoldam ar ģimeni no tās bija jāaiziet.

Turpmāk ziņas par Vītoldu ģimenes gaitām atrodamas Ēveles draudzes baznīcas grāmatās un arī Rencēnu muižas pagasta tiesas protokolos, kur tūlīt pēc Vītoldu ierašanās Rencēnu muižā mainās viņu uzvārda rakstība. Ēveles mācītājam Antonam Georgam Bosem, teicamam latviešu valodas prātejam, līdzinējā uzvārda rakstība laikam nepatīk, viņš to latvisko un draudzes locekļu sarakstā ieraksta "Dahwe Wihtols" (Dāvis Vītols). Tāpat viņš nebija jāvis Vecpīpes saimniekam pieņemt uzvārdu Pfeife un "baznīcas ruļļos" ierakstījis Ansis Pipe. Rencēnu muižai vajadzīgs galdnieks, un Dāvis tūlīt šo amatu pieņem. Tajos laikos, kad katrs kārtīgs zemnieks savus ratus, ragavas, arklus un citus koka darbarīkus darināja pats, muižas galdniekam tomēr bija vajadzīgas izkoptākas amata

Jau 1842. g. Ēveles kapsētā gulst otrā Vītoldu celmam atlūzusi atvase, kad divarpus gadu vecumā mirst Rencēnu Ceplī dzimušais Kārlis, Dāvja piektais dēls un otrais Kārlis ģimenē. Pirmais, 1835. g. mirušais, guldīts Valmieras kapsētā, kad ģimene vēl dzīvoja Slaunēs. Tūlīt pēc ierašanās jaunajā dzīves vietā, 1844. g. pavasarī Krustuļos mirst Dāvja sievasmāte Līze Slava un viņu apglabā Valmieras jaunajā kapsētā. Tikai nepilnu mēnesi pēc mātes nāves, četrdesmit gadu vecumā, viņai seko tās meita Anna, Dāvja sieva. Amatniekam ar bērnu pulku un darbu ārpus mājas dzīve grūta, un četrdesmit vienu gadu vecais "cimdermanis" trīs mēnešus pēc sievas nāves precas otrreiz, no savām bijušajām mājām valmierieši Slaunē pārvēd divpadsmit gadus veco kalponi Annu. 1845. g. Liepsalās dzimst pirmais dēls otrajā laulībā, trešais Kārlis, un nodzīvo tikai vienpadsmit mēnešus. Ēveles kapsētā diviem Vītoldu dzintas kapiem pievienojas trešais.

1846. g. draudzē plosās asinssērga

ieņemams, jo bez gluži parastajiem galdnieka darbiem nācās izpildīt arī muižas īpašnieka vai pārvaldnieka pasūtījumus, dažkārt darīnāt pat veselās istabas iekārtas, un Dāvim šāda prasme acimredzēt ir bijusi.

Tādu Rencēnu muiža ir tikai islaicīgs pieturas punkts viņa turpmākajai darbībai Ēveles draudzē, un daudz nākamā gadu Jurgos, "kad ceļi ar ļaudīm tek", viņš aizvien meklē labāku vietu, lielāku peļņu un lolo cerības atkal kļūt par saimnieku, uzņemt rentes mājas. 1839. g. viņš apmetas Rencēnu muižas Ceplī, kur krogs, ķieģeļu dedzinātava, dzīvāka ļaužu apgrozība un līdz ar to arī vairāk pasūtījumu.

Nākamie četri gadi aizrit Keižu muižas pagastā. Nodzīvojis gadu Jaunkumpī, Dāvis uz laiku pamet galdnieka rīkus un kļūst par krodzinieku Keižu Stienūža kroģā. Te piedzimst meita Marija, iekrājas nauda, bet galdnieka amats atkal aicina, un pēc trīs gadu kroģēšanas viņš pie tā atgriežas jaunā kvalitātē, kļūst par namdari un darbojas visā Ēveles draudzē. No 1844. līdz 1849. g. Vītoldu ģimenes pēdas draudzes locekļu sarakstos daļēji pagaist, jo kāds pārāk savtīgs agrāko gadu "pētnieks" no diviem vecajiem foliantiem izplēsis tieši tās lapas, kur vajadzētu būt ierakstiem par šīs dzimtas uzturēšanos Keižu Lielkrustuļos, Liepsalās un Sucēnos. Šos gadus var daļēji rekonstruēt pēc 1834.—1839. g. draudzes mirušo reģistra.

(dizentērija), nav neviena ārsta, un mirušo nāves cēloni nosaka pats mācītājs. Zemnieki slimību gadījumos bieži vien izlīdzas kā prazdami, un tautas medicīna brīlīgi sadzīvo ar mācītību. Brendes kalpasieva Ilze dakterē gan lopus, gan cilvēkus ar baznīcā savākti putekļiem, bet Jeskes Ūdra Līze prot ieslodzīt ļauno garu rata rumbā. Šādu atestsāciju viņām baznīcas grāmatās devis mācītājs Bose. Nāves plauja tai gadā ir liela, un asinssērgā mirst 32 draudzes locekļi, to skaitā 28 bērni.

Nākamajā gadā Vītoldu ģimene dzīvo Keižu Sucēnā un aizvada tur trīs gadus. Ap šo laiku pilngadību sasniegušais vecākais dēls Jānis no mājas aizgājis, jo, palīdzot tēvam, celtnieka darbā pelnītā nauda un ģimenes atbalsts ļāvis viņam iestāties Tērbatas skolotāju seminārā. Tēvam tagad palīdz otrais dēls Pēteris. 1850. g. Dāvis jūtas pietiekami turīgs, lai ņemtu savā valdīšanā krietnu rentes saimniecību, un izvēlas Rencēnu muižas Daņas. Beigušies desmit klejojumu gadi, kuros mainītas sešas dzīvesvietas, piepildījies zemnieka sapsnis pēc savas zemes, Gaujas vītols atradīs piemērotu augsnī.

Līdz sešdesmito gadu vidum Dāvis ir tikai rentes saimnieks Daņās, tad muiža sāk mājas izpārdot par dzimtu un nu jāzvēlas, paturēt Daņas vai atkal meklēt laimi citur. Strīdīgs ir Daņu jautājums, jo muiža savās interesēs pirms pārdošanas grib grozīt vairāku māju robežas, un tas

satrauc līdzinējos saimniekus. 1866. g. decembrī muiža ierosina Rencēnu pagasta tiesai izšķirt strīdu par Daņām, jo Dāvis, kaut arī māju pircis, pirkšanas — pārdošanas kontraktu neparaksta, "jo uz to pirkšanu strīde un tiesāšanās esot". Kā izšķirts jautājums par Daņām, nav zināms, bet, kad 1867. g. vasarā muiža divdesmit septiņiem saimniekiem atsaka māju valdīšanu, Dāvja Vītola vārda to sarakstā nav un nākamajās pagasta amata viru vēlēšanās viņš piedalās kā Daņas "gruntnieks", tāpat piltiesīgs saimnieks. Dāvis pie zemes turas stingri, prot savu mantu valdīt un pieturēt, tādēļ diezgan bieži nonāk asumos ar nolaidīgiem gājējiem, tiesājas par savu taisnību un pierāda to. Kādā strīda izšķiršanā pat apvairo pagasta strīdnieka, "ka tas blēzums aizstāv" un, tā kā tas noticis pie dienesta pienākumu pildīšanas, kad pagasta vecim "ērglis kaklā", t. i., ap kaklu ķēdē pagasta vecākā regālija — zētons ar impērijas ģerboni, tiesa lemj, ka Dāvim "būs 48 stundas cietuma strāpi dabūt".

Daņas tīrumos labi padodas līni, un Dāvja Vītola līnu un linsēklu vezumi pa ziemas ceļu iet uz Pērnavu turienes lieltirgotājiem, uzturot veiksmīgu konkurenci ar muižas pārvaldnieku Mandelberģi, kam savs veikalums, un lai nauda paliktu paša uzņēmumā, tas izdabūjis gubernatora atļauju izlaist pašam savu naudu, pareizāk, naudas surogātu, ar ko apmaksāt strādnieku un kalpotāju darbu un kas derīga tikai preču iegādei viņa veikalā. Naudas taisīšanas prioritāte šī vārda sliktākajā nozīmē Rencēnu pusē gan pieder Jaunpaeģles saimniekam Jānim Vaholderam, kurš par cara rubļu un pusrubļu kašānu 1829. g. izsūtīts uz Sibīriju.

1863. g. apprecas Dāvja Vītola trešais dēls, arī Dāvis, un tēvs viņam atdala pusi saimniecības. Nu Daņas saimnieko divi Dāvji Vītoli, seniors un juniors, kā skaidības labad vienmēr tiek atzīmēts pagasta valdes un tiesas dokumentos, un abiem kuplas ģimenes. Dāvim, vecākajam, otrajā laulībā Daņas dzimuši vēl astoņi bērni — Kristīne, Late, divi Sprīči, no kuriem viens mirst tūlīt pēc dzimšanas, Kārlis, jau ceturtais, Augusts, Jānis-Jūlijs un Alvine-Paulīne. Daņas vecais saimnieks, bijušais galdnieks un namdars, mirst 1878. g. septiņdesmit piecu gadu vecumā un apglabāts Ēveles kapsētā. Tajā pašā gadā tēvam blakus gulda viņa pastarīti, piecus gadus veco Alvīni-Paulīni. Daņas pārņem Dāvis, jaunākais, kura ģimenē tad jau deviņi bērni, bet viņa vecākais brālis Pēteris, jau agri apguvis namdara amatu, pēc tēva nāves Daņas atstāj un kopā ar pamāti Annu pāriet uz Rencēnu muižas Čāli. Pamazām aizprecas māsas un Dāvja Vītola, jaunākā, paspārnē līdz pilngadībai paliek tēva otrās laulības bērni.

Par ko šis stāstījums, kādēļ, jūs jautāsi. Par Gaujas vītola atvasēm cūri laika lokiem. Kad 1863. g. jūlijā Dāvja Vītola dēls Dāvis pēma sievu, no Jēkabpils viņu sveikt ieradās vecākais brālis skolotājs Jānis ar sievu, Valmieras Ģimes dzirnavu dzirnavnieka Neimaņa meitu Annu, un, kā parasti, apmetās pie viņas vecākiem. Te, vecajā dzirnavnieka mājā, dzirnavu ezeriņa krastā, negaidot un atrāc, nekā cerēts, 26. jūlijā pasaulē nāca vecā Daņas saimnieka Dāvja Vītola mazdēls, Vītoldu dzimtas krāsākā atvase, komponists Jāzeps Vītols. No Libertas vitolu audzēm līdz Ģimes dzirnavu vītiem gar Gauju ceļš psostras verstis. Pa laika loku turpat vai psostra gadsimta garumā. Pie Gaujas sācies, pie Gaujas atgriezies.

ATCERIES VALMIERU!

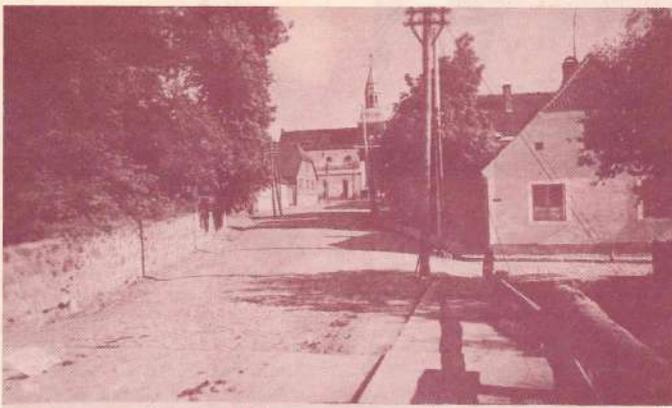
1930.—1940. g. uzņēmumi

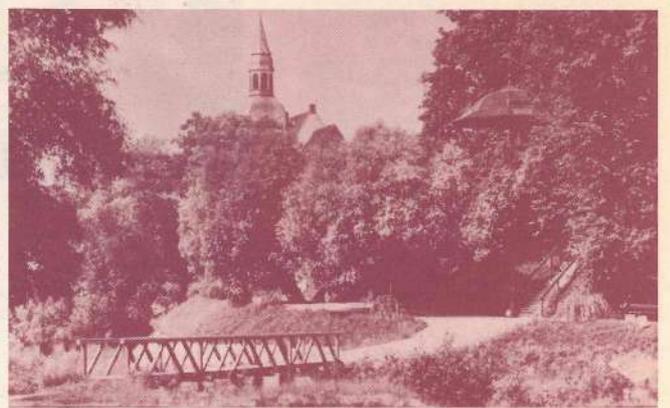
Valmieras pilsētas skats.

Valmiera. Rīgas ieta.

Valmiera. Skats no siūzām uz baznīcu.

Valmiera. Skats uz Valterkalniņu.

Valmiera. Skats uz pilsdrūpām

No mūsu zintniecības

MŪSU VISUVARENAIS RADĪTĀJS — DIEVIŠ LAIKS

Latviešu un lietuviešu zintnieki ir saglabājuši vislielāko vērtību — ZINĀŠANAS. Tā ir GUDRĪBA, tas ir TIKUMS, TICĒJUMS (tikēt—ticēt—teotēt) par VISUMU, par mūžīgo LAIKU. Kas tad bija senie zintnieki? Viņi bija gudri, godīgi, tikumīgi, taisnīgi Valstnieki (valsts iedzīvotāji), Pilsieši (pils iedzīvotāji). Viņus sauca arī par PaGāniem, VĒJA Dēļiem, VaiDElošiem, LAUKA Dēļiem, par BurtNiekami, BURVĒjiem, RAGAņiem, RAGANām u.c. Viņiem bija acumirklīga domāšana. Viņi spēja par visu pateikt visu. Viņu domām bija ZIBENS spēks. PaGĀNI GANĪJA ZVERUS, t. i., spēja no zvaigznēm iegūt spēku un to izmantot sev un savai tautai. Sliktos laikos, kad mūsu zemi iekaroja SvešNiekī, šo TICĒJUMU slēpa un nodeva tikai saviem bērniem. Tagad ir pienācis laiks, kad šis gudrības tiek pamazām atklātas visiem latviešiem, kas to VĒLAS.

Senajā Ticējumā Laiks ir mūsu RADĪTĀJS /KORĒjs/ ARS /ORAS/ GAISS /LIKTNES/ĀRIQWILKS/ DieVIŠ/ DIEVS. Latvieši un lietuvieši, mēs esam no LAIKA/GAISA radīti. Mēs esam Ārleši. Ārleis=ARS/GAISS/ un IET. No Gaisa, no zvaigznēm nākušie. Ārleis=ĀRĒjs=Ārājs. Mēs esam Ārēji, Ārāju tauta. Mēs esam no LAIKA=GAISMAS un SKANAS viņiem CILĪ (CILTS=CELĪ, CELS, CELŠ). Spēku saņemam, elpojot Gaisu. Tā veidojas mūsu domāšana. Mēs vienmēr esam kopā ar savu Radītāju /Dieviņu. Gaišs mūs vienmēr apņem, lai kur arī mēs būtu. Mēs vienmēr varam VIŅU pazīt, jo mūsu Dievišs ir ČetrVienība — GAISMA/SKANĀ/MĒRS/STILS. Kāds ir Viņš, tādi esam arī Mēs. Mums jādzīvo tikai ar LAIKU, mūsu RADĪTĀJU. Zinas ir saglabātas. Tā jūt un zina arī daudzi svešo zemju cilvēki. Latvijā un Lietuvā būs atkal Laimes, Dainu zeme.

Visos mūsu Svētos (zinātniskos) rakstos, t. i., FOLKLORĀ pateiktis: LAIKS iet, LAIKS skrien, LAIKS atgriežas un stāv uz vietas, kad viņu gaida. Bērnu dziesmiņa skan: "Laiks — Sudrabs, tur bagātības, Laiks skrien kā noburts: pat ar zirgim viņu nepanāksi, ja panāksi — NENOTURĒSI!"

Gribot saprast mūsu senču TICĪBAS zinātni, vajag iemācīties Dzimtās valodas SKAŅU fiziku: katra skaņa tiek radīta attiecīgā garumā, debusu ielāpā (astronomiskajā zintnieku kartē). Laika viņis ar TO arī atšķiras no mūsdienu stīpiem, viņiem vai elektromagnētiskiem viņiem, kā cilpojat viņi rada STILU — BURTU, kuru vienmēr var IZLASĪT.

Mūsu Dzimta (latviešu/lietuviešu valoda) balstās uz MIKSTĀM/CIETĀM un GARĀM/ISĀM /PUSGARĀM skanām. Ievestā latīņu ābece mums neder. Jāatgriežas pie savas GODU (=cilgīgās, dižcilgīgās) ābece ar visām zundu zīmēm. KompjUTERā arī viņu nav. Vēl mums bija assTrīdas (2/3), sietsijas, avīžu raksti, rūnas, kalīRaksts.

Katrā VĀRDĀ ir astronomijas, matemātikas, fizikas — optikas, psiholoģijas, kibernetikas, medicīnas un citu zinātņu zinas. To rāda zīmes — rūnas=burti. Lasīšana PA BURĒTĀM, PA ZILBĒ: uz priekšu — atpakaļ, nīkī — saučās BURTA. Laiks ir viņi. Viņš cilpo. Tāpat arī burti mainās pēc stingriem skaņu gammās garumiem. Mūsu bērnu sāka mācīt pa burtam/skaitlīm, pa zilbei un tikai tad lika vārdu kopā.

Sudrabs = metāls un MET-TALS - met Tāles no tālēm, no zvaigznēm ar krāsām/skanām, t. i., PLAŠĀ (filozofiskā) izpratnē.

ELLŠ — dārgakmens, Pērlis, Būtiņa, Cilts. Elja — stingrs savienojums, elja — smērs, Ele — zemākais garums utt. Katrs burts tiek radīts savā laikā. Piemēram, "I" rāda 11/45 tīk vieni, bet "L" 50/6 tīk vieni. "I" rāda pi. 5 no rīta, bet "L" 11 vakarā. Atšķirīga Laika enerģētika. Zemes ielāpinošs skaņš — burti būs radīti arī TĀNI PAŠĀ LAIKĀ, bet atšķirīgās mērvienībās. Tāpēc katrai tautai ir SAVAS burts (Skaņu un Mēru) skaitļu attiecības. Piemēram, mēs sakām "U", vācieši — "A", slāvi — "I". Tādē mūsu DOMĀŠANA un dzīves stils atšķirīgi. Pie mums nakts, citur TĀNI LAIKĀ diena. Atšķirīgs GAISA krāsas/skaņas, kuras mēs elpojam.

No dziesmiņas uzzinājām, ka Laiks ir Sudrabbalta bengālieka gaisma. Viņš skrien — apstājas — atgriežas, nes turību — saturu. Viņš ir skaņa — izteikta burts veidā. Skaņas vēl vairāk sniedz ziņas par darba īpašībām. Tās īpašības iemeslojas mūsos. Starp Laiku un mūsu īpašībām ir PASTĀVĪGS sakars — mēs esam Laika radīti, viņš mūs apņem, sargā. Mēs viņu elpojam (gaisu). Viņš ir mūsu Uztiurs. Viņam mainoties, mainās mūsu Domas, Sapņi, Lēmumi, uzvedība utt.

Laiks rada Dabu — Istenību, uztura avotu. Laika tecēšanas spēks (enerģija) ir mūsu TICĪBAS pamats (filozofijas objekts). Mums LABI jāpazīst un jāzina savs un Visuma RADĪTĀJU LAIKS. Kas viņš tāds, kā ar viņu sarunāties, kā prasīt viņam palīdzību un ko viņš no MUMS grib un GAIDA? Kāds Mūsu — VIŅA sakars? Mums jāzina viņa kārtības likums, saucams KĀRTĪBA (pa kārtām, rīkiem), bet folklorā — Kārta, debusu zvaigznājos MĒRValde ar GREIZIERI Ratiem, Zvērūnas rīkli, ar SuniŠ/Karšā Pili utt. Laiks — stīps spēks. Zinot viņa kārtību, mēs arī būsim STĪPIRI, NEUZVĀRAMI, būsim laimīgi un turīgi dzīvosim. Jo Laika spēki audzē mums ražas, modina vai slāpē mūsu DOMAS ("ienāca prātā DOMA"), radošos spēkus utt.

Mēs Viņa radīti Mākslas DARBĪ, arī LIDZĪGĪ Viņam: dzimstam — augam — novecojam — ejam atpūsties, un atkal dzimstam no jauna. Tāpēc mums vajag RADĪT dzīves

VEIDU (DIEVU), PARĀŽS pēc Viņa noteiktās Kārtības. Nobīdes no Kārtības mūs saārdīs, iznīcinās. Paši būsim VAINĪGI, ja neapgūsim Viņa kārtību.

Vēctēlni, Tēvi no pasaužes paaudzē atstāja mums VISAS ZINĀS. Nevajag neko meklēt. Vajag tikai iemācīties. Viss uzrakstīts dainās, pasākās, teikās, tautas ticējumos. Kas ir, kas būs, kā dzīvot. Tā ir mūsu dzīves teorija: seniem vārdiem runājot — SVĒTI VĀRDI. "Dzīve — Laime, Prieks un Svētīki". Augstākā vērtība — Zinas, Lielākais labums — BRĪVAIS LAIKS — sacija senči. Nelaimīgs? — tas nozīmē — nepareizi dzīvo. Balss/Atbalss sistēma IZJAUKTA. Vārbi Domas bija sliktas, vai steidzies, vai svešā valodā runāji, vai svešus Mērus lietoji? PĀRBAUDI! Apskatī māju. Domas ir stīps Dzīvības, caur Kermeņi plīstošais PĒRKona spēks. "Kā sauc — tā atskan", "Kādas Domas — tāda dzīve".

Mūsu pasaules PIEREDZE — REDZĒT, VĒROT (ar acīm) un tad LĒMUMS (vērošanas rezultāts). Nedrīkst postīt Visuma Istenības kārtību. Lai izziņātu, izprastu visu, Radītājs dāvājis mums GUDRĪBU un ACĪS. Mūsu pasaules PIEREDZE nav savienojama ar mums uzspiesto un ieročiem atnestu pasaules IZJŪTU, kurai pamatā ir JŪTU/OŽAS domāšana: pataustīt, ārdīt, izvadīt, graut, uzplēst ne tik daudz izziņāšanai, cik NAUDAS/IEDZĪVOŠANAS kārei. Kāda Zinātne — tāda arī dzīve.

Mūsu PILSONi — pīļu/viensētu iedzīvotāji, mūsu VALSTNIEKI (LAUCINIEKI — VALSTS iedzīvotāji), Zintnieki, Saimnieki — VĒROJA Istenību un radīja Ticējumu — zinātni par ISTEŅĪBU.

Mēģināsim arī mēs KOPĀ ar Senčiem VĒROT savu Apkārti — radīt sevi isto PASAULES REDZĒJUMU, uzzināt savu RADĪTĀJA izpaušmes.

To, kas mūs apņem, sauc VISUMS (visu lietu summa). Aiz viņa nekā nav. Savādāk viņš nesauktos VISUMS. Paburtosim: VISUMS: mūsu sivi (spēki), Jumis 2/1. Visa—Avis (Aita) — zīme zvaigznājos. Paskatīsimies sev apkārt — KRĀSU Plankumiņi viņi: zaili, sarkanli, dzeltenli, baltli utt. Pīlesim viņiem tuvāk. Tie ir KERMEŅI, kuriem ir savs MĒRS/SATURS/TILPUMS/STILS. Tātad KRĀSAI ir tilpums, saturs, mērs un stils. Nav krāsas bez ķermeņa, krāsa ir ķermeņa LAUKS-IZTEIKSME (Lauka viņa biežums, frekvence, no kuras radīts ķermenis). Krāsai (ķermeņim) piemīt SPEKS. Tātad nav vienīga, ko es gērbju mugurā. Tas nozīmē, ka vajag iemācīties Ticējuma zinātnes fiziku — optiku, agrāk sauktu, par ZĪMĒŠANU. Uzzināt, KO DARA ar mums viņa vai otra KRĀSA, kādu MISĪJU tā veic (viņa biežums), kurā debusu ielāpā tiek radīta, kad caur to iet Laiks, kā atbilstēt ar BALSU/ATBALSĪ, lai varētu pieslēgt tās enerģiju SEV, savai VEIKSMEI utt. Krāsu daudz, tās visas SPĪD, MĪRGO, RAIBULO, senāk teica ZVERO (ZVERŠ — mirzējums). Mēs esam KRĀSU klēpi, Tikko viņas paceļas no Zemes, savienojas, saplūst VIENĀ, caurspīdīgā GAISMA, t. i., caurredzamā KRĀSĀ, kuru sauc BALTA, t. i., caurspīdīga. Balta diena. Folklorā to sauc par KRISTĀLIEM/DIMANTIEM, kvēlošas Tāles, dienas manta/bagātība, vērtība. Pēc Ticējuma ir PUSE GAISMAS/PUSE TUMSAS. Balta kā dzīvība atveras KĪRŠSARKANĀ/ROZA krāsā. Pēdējā — ZAĻĀ /QKAVA (brūna). Zaiš — elķETRISKS — sudrabegles vai jūras viņu krāsa. Visumā dzīvība izpaužas kīršsarkanā/rozā, bet zemē — ZAĻĀ krāsā. Abas ar SUDRABA nokrāsū. Mēs elpojam Sudrabbālu. Runājām Zaiš (jūras viņu) valodā. Saucamies par ŽĀLVĒjiem, ŽĀLĢiem (gīrija — liet. mežs un gīra — kvass, svara mērs). Citas tautas elpo RŪSU (liet. — rūsas — krievis), kuru sauc par SKĀBekli (DEGONIS — liet. — deg/rūsē). Pēc Ticējuma ir 12 ar cilzķiramas galvenās krāsas ar dažādām radnieciskām nokrāsām (tonļem). Balto krāsu vēl sauc par Dzīvo SUDRABA spīdumu. Žilbinošs balts mirzums. Tas rada mūsu GUDRĪBAS un TAISNĪBAS īpašību. Ticējums māca: "DZĪVS un STĪPRŠ tas, KAM ir KRĀSA". Tātad Istenībā/Dabā visas Esības un Būtnes ir dzīvas un viņām piemīt spēks. Tagad pēc kustības eksistences formas zinātnes mūs māca, ka DZĪVS tas, kas KUSTAS; akmeņi, smiltis, pēc viņu domām, "NEDZĪVI". Cita izpratnē, Ticējuma zinātne skaidro, ka Zvaigznāji, Zvaigznes arī NEKUSTAS, bet Laika tecējumā RAIBULO, MAINĀS, SKRIEN LAIKS.

Tātad mūsu RADĪTĀJA viena īpašība ir KRĀSA. Krāsa — viņa valoda, runa. Aizspīdēt ausis ciet. Dzirdēsīt Visuma DUNONU. Tātad tās krāsas dun, runā, spēlē. Pilna telpa zem Mākoņiem ar DUNONU un KRĀSAM, t. i., ar krāsas SKAŅU. Krāsu DUNONU, DŪKONU nevar saprast. Tādē mums ir dota DZIMTĀ VALODA un AUIS. Atliek uzsaukt tajā DUNONĀ kā telefona membrānā, un viņa atsauksies Balss/Atbalss sistēmā ar TO PAŠU; "kā sauki, tā atskanēs", "kā jūgsi, tā brauksi", "ko piesauksi, tas atnāks", teica senči. Saucot "AUŪ", neatbild "BEE". Visumā SAKARU starp Esībām, Būtnēm, Cilvēku un Laiku, RADĪTĀJU nosaka Balss/Atbalss. Tas vienīgais, cita sakara nav. Kad tas izjaukts, mēs topam nelaimīgi, neveicas utt. Balss/Atbalss neuzvarama un neuzpērkama. Mūsu Radītājs grūks NEUZLAIZ, NEPIEDOD. Par katru lietu (darbu) maksājam ALGU. Burtosim: alga, gāla, dzīšs = pasaules uzskats, "kā uzklāsi, tā gulēsi".

Bez KRĀSAS otra Radītāja īpašība ir SKAŅA. Kura no tām PĪRMĀ, GALVENĀ? Zinas par to sniedz PĒRKons: ZIBENS — klusums — DUNONA. Tātad VISUPĪRMS iet baita/žilbinošā bengālieka uguns (krāsu silts), un tikai pēc tam SKAŅA/DUNONA. Mūsu Ticējuma pamats — krāsa/gaisma. Bībeles Zinātne AČGARNA, nesaskan ar Visuma kārtību, neatbilst Istenībai. Jo tā sāk skaidrot no skaņas/vārda. Kāda zinātne, tāda arī dzīve — AČGARNA. Stili, mēri, svešu valodu skaņas mūs ĀRDA no iekšienes. Mūsu cilts IZDZIMST. IZdzimtenis — iz-Dzimts robežām, izgājis. Saucam sev nelaiimes, mokas, bēdājāmiešs, vaimanājāms, t. i., saucam bēdas, vaimanas savās mājās. Saka "KRĀSTU nesam", ko sauc, tas arī atnāk. Bet kristīvošs pēctēji lūdz ticēt savam KRĪSTUM (krist, sabrukt), tā ir viņu personīga pārliecība. Tādas ir Bībeles reliģijas un mūsu Ticējuma ATŠĶIRĪBAS.

Ticējums MĀCA: skaties apģērbu, zīmes, krāsas, pēc tam klausies, ko runā. Bībele māca AČGARŅI. Mēs ZINĀM, ka visi skaisti runā, kristīvieši, okupanti un citi sveši un savēji. Tikai ne visi skaisti dara. Sakām: "Satiekam pēc APGERBA/DRANĀM (krāsas zīmes), pavadam pēc TĪKUMA/DABAS/RAKSTURA (skaņas).

Krāsa, Gaisma ir Radītāja VELKI, bet skaņa — Audi/Ataudi. Skaņa ir Gaismas ATGRIEŠANĀS cilti. 12 krāsaina Gaisma atgriežoties ir 7 tonu skaņa. 12/7 ir Istenības (Dabas) likums. Mēs, latvieši un lietuvieši, esam radīti 7/4 tīku laika viņi (pēc Astoņņišā sistēmas. Mūsu tautas cikls/zars ir 22/11 tīki. Tie ir mūsu tautas UZPLAUKUMA/ATMĪRŠANAS (neuzplaukuma) laikmeti. Piemēram, 1993. gada 19. 03. (10-12-22-2-2-4, mūsu vieninieks.) Šogad mums sāksies UZPLAUKUMA laikmets (ēra). Mums vajadzēs būt par paraugu pasaulē. Tāda LAIKA KĀRTĪBA.

Visiem mums ir sirds — ķermeņa Dzīvības spēks. Tā ir kreisajā pusē. Tātad KREISAIS pagrieziens (kustība no kreisās uz labo) ir RADOŠĪ spēki, bet labais pagrieziens — DĀROŠĀIS (ATBĀLSIS NEDĀROŠS spēks). Mums ļoti kārtī kristīšanās ar labo roku. Tai piemīt SLĀPEŠANA. Mūsu nesaskaņas, nelaiimes — MESLI Laikam par pieņemto SVEŠO kristīvošs zinātni. Bībele, marksisms, kustība kā eksistences formas — zinātnes, kas neatbilst Visuma kārtībai. Šo visu "zinātnu" Esība/īpašība ir vienāda, tikai atšķirīgi vārdi. Domājiet, Ariess Pēctēdi! Par svešām lietām Dārgi jāmaksā. SVEŠĪ DIEVI mūs NESARGA, bet kalte.

Gaismas/Skaņas un Skaņas/Gaismas MAINJU sauc par VĒJU. Vējš — Sudraba vārds, Ticības universālija. Mums ir daudzās pasakas (pasaka visu pasaka) un dainas par Vēju. Vējiņu. Krāsu/Skaņu MAINĀ (Vējš) rada MĒRUS. Tos izteicam SKAITĻOS. Tātad mūsu Radītājs ir Mērs/SKAITĻIS, vārdu sakot, krāsu, skaņu viņu BIEŽUMS (frekvence). Mēri rada STILU pēc kreisā/labā pagriežiena.

Mūsu RADĪTĀJS ir arī STĪLS. Redzi krāsu — mūsu Radītājs izpaužas krāsu saitē. Redzi Mēru, Stilu, — mūsu Radītājs izpaužas matemātiskā. Dzirdi Skaņu, Vārdu, viņš izpaužas Skaņā, Gaismā. Kur vien skaties, VISUR ir mūsu Radītājs vai Visuma GAISS. Viņš stingri definēts un vispusīgi IZZINĀMS. Mēs vakuumu — tukšumu nepazīstam, tāpat kā NULLES. Mūsu "NULLE" ir DivVienis (2/1) cilts. Tas rada PusOTRU. Kā Lauks — ČĒTRĪNĪTIS, vieninieks. Tas ir Ticējuma matemātiskais pamats.

Visas mūsu būtnu IZTEIKSMES/ZĪMES MĀKSLĀ — DABĪGAS. Māksla — spēcīgs spēks. Var piesaukt sev nelaiimes, piesārņot gaisu. Saelposimies to gaisu paši un PALIKSIM kā SVEŠĪ (bez Pasācienas, kā prastas, bioloģiskas BŪTNES). Viss būs SKAISTS, kas SVEŠS. Pazudis MĪLESTĪBA uz Vecākiem, Senčiem, Dzimteni. Tas pats arī ar Skaņu — Dzimto valodu. Mūsu VĀRDS ir darbības vārds, (bet ne VIETVĀRDS). Saki vārdu — sauc darbību, lietu. Piemēram, KULTI-tūra. Saucam KULTUS savā Tēvu zemē, savā laikā citi grib no tiem TIKT VALĀ. Viņi nezināts TIK ILGI, CIK ILGI mēs viņus sauksim.

Mums bija DZĪVES VEIDS (DIEVS), KULTI nebija. Šo skaņu sakopojums mums nepieņemams. GLEZNAS, zīmes akmeņi, vecas zīmes LASĪT sākam tikai no kreisās puses augšējā stūra. Suvenīrus gatavojam tikai savos mēros un stilos, un sākam no KREISAIS (no sirds).

Senči ar Draugiem sasveicinājās tikai ar kreiso roku (no sirds). Deju uzsākām ar KREISO kāju. Pārū deju virietis sāk ar KREISO, sievietē ar LABO. Pie mums Vadonis — VĪRIETIS (Radošais spēks, Gans, Valdonis, Gans = kibernetiķis). Viņš rūpējās par ĢIMENI. Sievietē ir ģimenes PĀVĀRDA Valdniece. Sakām: "viņa kurina kakšā PUKĪŠA uguni". Virietis kā zintnieks KURTS sargā viņu. Kakšā/Suniša zvaigznāji atrodas tagadējā Puķa zvaigznājā. Šis Krāsas/Skaņas mūsos rada jaukas ģimenes pavarda īpašības, stiprina ģimenes pavardu.

Mēs sazināties ar Radītāju LAIKU/GAISU ar GAIVAS (liet. — dzīvmošs) /VIEGLAS sistēmu. Tā atgādina indiešu jogu. Protams, mūsu elpošanas cikls un Roku kustības svavādākas. Vaideloši, zintnieki (zinātnieki) ar GAIVAS/VIEGLAS sistēmas palīdzību pieslēdza SEV, Arētiem, Pagastam, Tēvijai DZĪBAS SPEKUS, lai pavadītu veiksmē, Laime, augtu labas ražas utt. Bērni no mazotnes

otrā tas veidojas rūtis. Lietotās krāsas izteic savu apvidu. Noslēdzas pītās un mežģotās jostas parasti ar cieši sapītiem pušķiem, vienā vai vairākos posmos; lai tam būtu izturība un izskats, pušķus pie pamata cieši notin un notinumu pāršauj ar kādiem.

Jostu un prievīšu raksti

Līdzīgi kompozīcijai un krāsām jostas un prievītes arī pēc sava raksta īpatnībām sadalās pēc novadiem.

Katrā atsevišķā jostas vai prievītes kompozīcijā ietilpst pilnīgi izteiktas raksts, kas savukārt sastāv no elementiem. Rakstu nosaukumi ir tikpat dažādi, cik dažādas mēdz būt jostas un to darināšanas vietas. Austais raksts nav bez satura ieausts, bet tas gan parasti ko izteic. Ja kāds raksts audējai atgādinājis kristūnu vai zvaigzni, tad tādu pielietojot arī šādi to apzīmē. Vidzemes rakstaino jostu kompozīcijas pamati ir līdzīgi Krustpils jostām, "saulītes" motīvs tajās atkārtotas gan mazāk bagātā, Vidzemes prievītes pašas par sevi neuzrādā kompozīcijas īpatnības. Tās rakstu ziņā piekļaujas jostām. Sastopami "trīsstrūši", jumtiņi un pussaulīšu varianti. Arī rindā salikti "zalkši" un īpatnēji "četrstrūši" — saulītes.

Krustpils jostām pa lielāki daļai sastopam: a) ugunskrusta — "svastīkas" variantus, gan pa diviem stāviem apgriezti, ar ko izveidojas pilnīgi savdabīgs raksts, kas pats no sevis tālāk attīstās, tā ka grūti pat ieraudzīt tā grafisko pirmveidu;

b) "pukite" vai "saulīte" ir arī iemīļots raksts. Latgales ceļu jostās izpaužas bezgalīgi ugunskrusta varianti. Latgales prievīšu raksti maz atšķiras no Vidzemes.

Bauskas novada jostās sastopam rindā liktas "saulītes".

Lielvārdes jostām kompozīcijas pamatos ugunskrusta variācijas, bet jau līdz nepazīšanai pārveidotas, tam centrā dominē "pukes" vai

"saulītes" gan pa vienai, gan četrām kopā. Trīsstrūšu kompozīcijas pamats bieži pildīts sīkiem, uz stūra novietotiem rakstiem, ik kā sarindotiem ziediem.

Īpatnēji veidojas "saulītes" Aulejas tipa jostas. Tajās daudz tiek lietotas ugunskrusta atvasinājumi, ko tautā pazīst ar nosaukumu "zalktis", "lārpīnš" un "līkumīnš".

Alsungā iecienīts zvaigžņu raksts, tādēļ arī jostās tas izpaužas. Tā kā Kurzeme ar krāšņām jostām mazāk bagāta, tad raksta īpatnības vairāk saskatāmas prievītes. Sevīši izdaiļas Rucavas prievītes ar rindā saliktiem dažādiem rakstu elementiem: "zalkšiem", "zvaigzītēm", "krustiņiem", kas novietoti neatkarīgi viens no otra. Ļoti īpatnējs raksts tiek lietots Talsu novadā — "pukite podiņa", ar "lapām" un "ziediem", pēdējie mazu zvaigžņu un kristūnu raksta. Kables pagasta jostas uzrādā sīkas raksta kompozīcijas — "zvaigzītes", "lodziņi", "līkloči". Lielīrbes (Dīzīeres) prievīšu rasta manāma sveša ietekme, varbūt lību iespāids.

Jostas un prievītes godos un ikdienā

Jostai bija nozīme ne tik vien ikdieniskā dzīvē, tai bija jāpilda zināms uzdevums visādos godos.

Aud, māsiņa, prievītiņus
No veciem dzīpariem:
Prievītam liels godiņš
Par visām dāvanām.

Ka nepieciešama lieta josta un prievīte bija bērniem piedzīstot, bērna tīnības. "...bērnam tinām jostai galā ieešuva (pirmo reizi tinot) naudu, to iesvētīšanas diena jauneklim vai jaunletei atdeva, tad tie būs bagāti un laimīgi dzīvē".

Bērnu krustot, josta tikpat nepieciešama. Tādas kristību jostas bija līdz 4 metrus garas, galos mēdza iestūvēt sudraba naudas gabalus, lai bērns augtu laimīgs. Gar Daugmali — nereti sarkanbalto krustāmo jostu velkos bija ievīliti trīs zali pavedieni, kas nozīmēja vēlēt bērnam

gaišu nākotni. Krustmātes mēdza dāvēt krustāmajam bērnam jostu.

Kad es būtu zīnāsi,
Kad tas mans krusta bērns,
Es būt jostu noaudisi
Deviņiem dzīpariem.

Sevišķa nozīme jostām un prievītēm bijusi kāzās. Jau pūru darinot, melnas sacentās, kura var vairāk prievīšu noaut. Audušaš pat līdz 150 lekšām. Ar jostām un prievītēm apdāvināja kāzu viesus. Ligava tās metusi uz krūmiem ceļā malā panāksniekiem. Ar prievītēm tāpat kā ar ziediem pušķoja ceļus, krūmus, gravas. "Parasti ligavai, uz baznīcu un mājas braucot, ratos bijušas daudz un dažādas prievītes, tad nu tās tikušas gan uz vienu, gan otru pusi mestas, pēc iespējas tālāk krūmos un dzīļās gravās, lai panāksnieki meklējot aizkavētos. Tāda kārtā katrs kāzu viesis un krūms ticis apveltīts ar raibiem dzīpariem." Tā pauz nostāstīja Kurzeme, Ezerē.

Šeit saskatāmas senās kāzu paražas, kā arī ziedošana mitoloģiskiem gariem.

Kad es gāju tautas,
Katrām savu ziedu devu:
Priecēi cimdus, egļei zekes,
Abelei villantiņi,
Mazajam kārkliņam
Pa pārim prievītiņam.

Tāda apdāvināšana kāzās bijusi parasta lieta, iegūtas veltes, kaut arī sīku prievīti, glabājusi atņimai vai lai iegūtu ar dabūto prievīti svešādu rakstu, tā zin stāstīt vecās Kurzemes mītas. Kāzu braucienos jostas un prievītes bijušas arī tīri nepieciešamas kā greznošanās priekšmeti.

Arī pēdējos lielos godos — bērēs jostai bija nozīme. Tāpat kā kāzu braucienā, arī uz kapiem braucot tika greznots paļģos. Ar prievītēm pušķoja kapu vainagus un krustu pēc kapa aizbēršanas. Krustam pārseja vai nu prievīti vien vai arī piesēja puku pušķi.

Jostām un prievītēm ikdienā bija tāpat savi

uzdevumi kā godos. Ja godos jostas un prievītes bija greznas krāsas un rakstos, tad tādas tika lietotas arī praktiskā dzīvē. Šeit izpaužas seno latviešu estētiskās izjūta — arī tur, kur bez skaistuma varēja iztik, to tomēr lietoja, nemaz neskatoties, ka izaust rakstītu jostu bija daudz sarežģītāk, ka aust to bez raksta. Saina pāršēšana tika lietotas prievītes. Vai bija cimdus un zeku saines pāršēšanas, vai saktu vārdus pakarama, tika lietotas izkrastītas prievītes. Lauku saimniecē, sīdama kuplos brūncūs lāderā ejot, kuplumu savāca nevis ar vienkāršu aukliņu, bet gan ar prievīti vai jostu. Tāpat ziemā, mežā braucot, lai kažoks vēja neplandītos, to sajoza ar platu, spilgtu jostu. "...Kad mazs bērns jau sācis staigāt kājam un mātei jāiet bija darba, tad tā apsejusi bērnam ap viduci jostu un tās galus piesējuse pie kāda koka dārzā, tad paka mierīgi gājusi darba, tā piesiots bērns nevarēja nekur aizpaņot" (stāstīja Jānis un Amālija Arņiņi, Česu ap. Kūdurna pag.) Altas cērop, tam kājas sasaistīja ar jostu, telus piesēja ar jostām (arī sava praktiska nozīme, ko nevarēja panākt ar asu aukli). Sievietes darba priekšāta uzšēšana un rupjai zālu segai kā saišķi lietoja pītas jostas. Īpatnējas ir t. s. sienamās jostas, kuras sēja virs krekla, stingri notinot viduki, lai, strādājot smagu darbu, "nepārrautos". Šīs jostas parasti auda vai pīna no grodkāmiem dzīļām vai diegiem. Vidzemes vidienā sienamās jostas plaši peizstāmas vēl 20. gs. pirmajā pusē.

Jostās un prievītēs izpaužas daļa no bagātā tautas gara. Jostu uzot, kviena audēja lielā darbā daļu no sevis, sava talanta un savas tautas. Nevar sastapt divas gluži vienādas jostas atstātajā mantojumā, kaut arī tās būtu darinājušas vienas rokas.

Materiālu apkopojā — māksliniece —
restauratore I. Baze

ZEMNIEKU SĒTA VIDZEMĒ

Katrām Latvijas novadam, arī Vidzemei, ir savi īpatnēji ēku novietojuma veids zemnieku sētā un savdabīga celtnu arhitektūra. Šociēnas zemnieku sētās tikai fragmentāri saglabājušies senie apbūves principi, jo ļoti daudz ir zudis padomju varas kampanu laikā. Tagad zemnieki bieži sāk celt savu saimniecību no jauna. Taču dabīgā saikne ar novada tradicionālo celtniecību ir izjaukta. Dežā saimniecība patlaban maz atgādinā Vidzemes sētu. Tajā vairāk ir elementi no "padomju sādžas" vai bagātāka sētā — no skandināvu arhitektūras. Saimniecības ēkas bieži ir piebūvētas tuvu dzīvojamajai mājai, laikam cerot uz isāku mājas soli, bet aizmiršot par estētiskajiem, racionālajiem un higiēnas principiem, kuru dēļ Vidzemes viensētā ēkas izvietotas brīvi, nesaiņstot tās cieši ap vienu pagalmu. Ēku izvietojums un iekārtojums salīstis ar tradīcijām, kuras veidojušas gadsimtu gaitā, ar saimnieciskajām funkcijām (lai būtu ērtāk) un nemot vērā lauku ainavas īpatnības. Galvenie principi sētās izveidē:

- 1) saimniecības ēkas izvietotas tā, lai tās labi pārskatāmas no dzīvojamās ēkas logiem;
- 2) ēkas, kas salīstas ar netīrām darbiem, cēla tālāk no dzīvojamās ēkas un zemākās vietās;
- 3) KĻĒTIS cēla vistuvāk dzīvojamajai ēkai, sausa vietā;
- 4) PIRTĪ cēla ūdens tuvumā;
- 5) RIJU ar pīdarbu cēla vistālāk nost no pārējām ēkām, augstā vietā (lai pasargātu pārējās ēkas no uguns);
- 6) AKA parasti atradās centrā — pagalma vidū.

Senos laikos ēkas parasti apzalmotas, daudz koku, paliels augļu dārzus un puku dārzīnš.

Māju parasti sauca par SĒTU, jo apkārē žogi, lekljūt varēja pa VĀRTIEM, to varēja būt pat trīs: pirmie — gods vārti iebraucšanai sētā, otrie — lopu vārti uz ganībām, trešie — rījas vārti labības ievēšanai no tīruma. ŽOGS bija neiztrūkstojā sētas sastāvdaļa. Pie dzīvojamās mājas un dārzā taisīti cieši zedenu vai latu žogs, bet pie kūts vai laicāra — kārsu žogs. Kārsu žogs bieži vien bija arī ap sākņu dārzu un gar ceļiem un takām zemnieku māju

tuvumā. Sens žogs veids ir tā saucamais sīpāis vilks jeb šķēpju žogs. Taisīti tas ir starp diviem tuvu blakus iedzītiem mietiem, sīpi nostiprinot kokus ar asiēm galiem. Asis galus taisīja, lai vīki nevarētu tik viegli pārlekt un aiznest lopus. Šādi žogi mēdza būt visal augsti — 1,5 līdz 2 m un tos pazina ne vien Vidzemē, bet arī Ziemeļkurzemē un Igaunijā.

Sētas centrā ir DZĪVOJAMĀ MĀJA jeb ISTABA, ap kuru grupējās pārējās celtnes. Sākotnēji dzīvošanai tiek būvēta tikai viena istaba, 19. gs. beigās pāriet uz vairāku telpu dzīvojamu māju. Līdz 19. gs. vidum telpas bija bez skursteniem — tā saucamās DŪMISTABAS. Tas nozīmē, ka nebija arī gnestu mūsu izpratnē. Sākot mūrēt krāsni ar skursteniem, dzīvojamās telpās sāka būvēt arī griestus, lai labāk saglabātu siltumu. Grīdas sēka likt 19. gs. vidū, bet līdz tam klons. Ēkas parasti cēla zemnieki paši. Ja celtnē lielāka, rīkoja taltu. Vēl 19. gs. sākumā namdarus piecīnāja reti un to atļauties varēja tikai turīgākie saimnieki. Ēkas būvēja no guļakmeņiem, kaut gan dažkārt 19. gs. sākumā istabas jau cīstas no resniem, uz pusēm pārskaldītiem kokiem, kas pēc tam gluži apcīrsti. 19. gs. vidū dominē abpusēji aptēsti balķi, bet dzīvojamās rījas celtas tikai no apakškokiem (zņemot rījam piebūvētos kambarus, ko cēla līdzīgus istabām). Ēku jumtu segumam visvairāk lietoti garķūļu salmi, bet dažādiem Ziemeļaustrumvidzemes novados daudzām ēkām, sevišķi saimniecības, lika lūpu jumtus. Dažviet lietoja ezeros augošās niedras, ar šo segumu katrai zemnieku paudzei jūmtis bija jāsiens tikai reizi mūžā. Salmus un niedras pirms jūmšanas izmēroja šķidrā mālā, lai jumtu pasargātu no ugunsnelāmes. Pastāvot naturālajam saimniecīkošanas veidam, stīku zemniekiem bija grūti iegādāties, tādēļ ļoti tālīti mazi. Trūcīga zemnieka mājā stīka rūsu vietā bija ar dēlī aizbiedama ālīna. Ar dzeļus celtniecībā lietota maz, pēc iespējas izmantojot koku (durvīm koka viras, slēdzenes, detaļās sastiprinātas ar koka tapām). Attīstīties preču ražošanai laukos, celtniecībā jaunus iezīmes — ēku sienas sāk darīnāt no apbūvēti gludi nozāģētiem balķiem,

istabas sienas apšū ar dēļiem, mūrē akmens pamatus, utt. Akmens mūrā ēkas īpaši necienīja, jo tās mitras un aukstas. Laukakmeņi lietoti ēku pamatiem, dažkārt arī kūts stāva mūrēšanai (vismaz 1/2 sienas augstumā), no mēslas apakšējie balķi arī aizgāja bojā). Istabas, rījas, pirts krāsni ar mūrēja no akmeņiem, par saistvilnu izmantojot mālus un kaļķi, bet, sākot ar 20. gs., arī cementu. Turīgie zemnieki krāsni mūrēja no ķieģeļiem un podniem.

Ēku izvietojums zemnieka sētā un telpu daudzums un funkcijas ir atkarīgas no zemnieka turības, kā arī novada īpatnībām. 17. — 18. gs. lielākā Vidzemes zemnieku daļa dzīvoja rījās. Tomēr ar laiku no pašas rījas pārējā dzīvot rījai piebūvētos kambaros, un tā radās savdabīgs, Latvijā tikai Vidzemē raksturīgs mājoklis — DZĪVOJAMĀ RĪJA. Trūcīga zemnieka sētai Vidzemē dzīvojamā rīja raksturīga vēl 20. gs. sākumā. Dzīvojamā rīja izmantota dzīvošanai, sēra žūvēšanai, labības kuļšanai, kā arī dažādu saimniecības rīku un piederumu glabāšanai, retāk tajā mīnīti arī mājlopi. Dzīvojamā rīja ir apaļkoku guļbūve, cēla krusta pakšos uz ciešiem laukakmeņu pamatiem, kurā cita aiz citas grupētas vairākas telpas — rīja, pīdarbs, gubenis un vēl speciāla dzīvojamā telpa — KAMBARIS. Sīkzemniekiem rījai parasti mazāka nekā turīgājiem, kam zemes vairāk un jāku vairāk labības. Mazāka dzīvojamā rīja būs bijusi arī tajos gadījumos, kad tā primitīvāka — ar mazāku skaitu atsevišķu telpu. Apdzīvotā rīja 18. gs. beigās un 19. gs. sākumā ne ar ko neatšķīras no labības kuļmājas vieniņi — apdzīvojamai rījai taisīja divdāļu durvis, lai, atverot durvju augšdaļu, apgaisnotu telpu un izlaistu dūmus, bet lopi un putni nevarētu iekļūt telpā. Krāsni mūrēja virs klona, lai parocīgāk būtu gatavot ēdienu. Kurināšanas laikā dūmi pipīdīja telpu, tos izlaida pa durvīm un lūkam — līdz ar to telpā caurvēj, kvēpi, netrs, tumsa, jo stīka ļoti maz pieejami. Lai rīju labāk piemērotu dzīvošanai, sānos un galos būvēja kārt kambarus. Ziemeļvidzemē rīja ir īlelāku piebūvēto kambaru skaitu. Līdzīgi kā Igaunijā, Igaunijā dzīvojamā rīja ir etniskais mājokļa tips un ļoti attīstīts ar bagātu kambaru un piebūvju skaitu un attīstītu apkuri tajos. Igaunijā ietekmē ļoti iespējama, jo pierobšās novadi un arī tas, ka pēc Ziemeļu kara un mēra

tukšajā Ziemeļvidzemē ienāca Igaunijā, apmetās uz dzīvi. 19. gs. vidū Valmieras apriņķī dzīvoja vairāki tūkstoši Igaunju un tāpēc pilnīgi iespējams, ka Igaunju etniskais mājokļa tips izplatīts šajā Ziemeļvidzemes daļā. Šo ietekmi nevar arī pārspīlēt, jo dzīvojamās rījas izplatību Vidzemē sekmēja muižnieki, kas tadā veidā centās ietaupīt kokmateriālus ēku celtniecībai un apkurei.

Vidus un Rietumvidzemē raksturīga DZĪVOJAMĀ MĀJA — ISTABA, kura sastāv no divām telpām — dzīvojamās istabas un tai pievienotās ēdienu gatavošanas vieta — VIRTUVES jeb NAMA. Virtuvē atradās istabas krāsni mute un līdz ar to dzīvojamā telpa bija atbīrotve no dūmiem tai laikā, kad zemnieku mājām vēl nebija skurstenis. Ugunsdrošie rovi jeb dūmu ķēķi Vidzemes zemnieku istabās bijuši jau 18. gs. beigās. Dažām mājām tai laikā bijuši skursteni, bet ir ziņas, ka zemnieki rovi uzskatījuši par drošāku. Izkaldrojumus ir ugunsdrošo ķieģeļu augstā cena, kas zemniekiem nebija pa kabatā, bet no parastajiem ķieģeļiem celti skursteni varēja būt par cēloni ugunsgrēkiem. Ēdiena gatavošana piekūvēpusējā un dūmajais rovi nebija patīkams. Tāpēc Vidzemes sētā bieži sastopams tā saucamais VĀRĀMAIS NAMIŅŠ jeb vasaras virtuve, kur ēdienu gatavoja, tiklīdz laiks kļuva siltāks un dzīvojamu telpu vairs nevajadzēja apsilot. Atsevišķos gadījumos Vidzemes zemnieku mājās 19. gs. sākumā sastopami tā saucamie APVALKĀDŪMĒNI jeb diže skursteni.

Apvalkādūmēni celti mājām, kas celtas ar muižnieku atbalstu. Šajās ēkās iekārtotas skolas, kalves, tajās dzīvoja mežsargs, vai arī muižkungs tās licis uzcelt un nodevis kādam bijušajam muižas kalpotājam. Zemnieki paši parasti cēluši rovjus. Dūmēni izplatījušies tik sākot ar 19. gs. otro pusi, pieaugot zemnieku turībai un iespējām nopirkt ugunsdrošos ķieģeļus.

Blakus dzīvojamajai rījai vai istabai Vidzemē vēl pastāvēja DZĪVOJAMĀ PIRTIS — raksturīgs bezzemnieku mājokļa tips, kurā zem viņa jumta ir mazgāšanas un dzīvojamās telpas. Pirtīm bieži ir piebūvēti dzīvojamie kambari, lai, pirti lietojot, nevajadzētu visu nest laukā un pēc pāršanās atkal atpakaļ.

Obīgātā zemnieku sētas sastāvdaļa ir atsevišķi cēla KŪTIS. Kūts galā zem nojumes vai arī kūts sānos ierīkota

INDRA VĪLISTERE,
muzeja speciāliste

VALMIERAS LATVIEŠU BIEDRĪBA

(1872 — 1940)

Pastkarte - Latviešu biedrības nams Valmierā, 1929. g.

Valmieras Latviešu biedrība ir vecākā lauku biedrība, kas cauri gandrīz septiņiem gadu desmitiem bez pārtraukuma ir darbojusies Ziemeļlatvijas kultūrā un arī daļēji saimnieciskajā dzīvē. Biedrība savā laikā bija daudzus nacionālu, saimniecisku un kultūrlu pasākumu ierosinātāja, atbalstītāja un to realizētāja. Tā ir arī pratusi pulcināt ap sevi redzamākos Ziemeļlatvijas darbiniekus.

Biedrības pamatos likta latviska dziesma, kura skanējusi visu biedrības laiku tās dzīvē. Jau 1860. g. konsimandu sagatavošanai skolotājs Volkmārs Uļpe māca dziedāšanu uz balsīm Valmieras baznīcā. 1864. g. Neikena pirmie Dziesmu svētki Diklos pārsāc visu Vidzemi. Tādēļ jau 1865. g. Valmieras draudzes skolotājs Leopolds Brēže nodibina pirmo valmieriešu vīru kori. Pēc Brēžes nāves šo kori vada viņa pēctecis skolotājs Millers. Millers arī izstrādā "Valmieras dziedāšanas biedrības" statusus, bet tie netiek apstiprināti. Biedrība tomēr darbojas dažus gadus pirmā priekšnieka Mūrmuižas meikera Eliasa vadībā. Biedrības kori iestājas visi Ulpes un Brēžes kora dziedātāji. 1869. g. vasarā Kauguru muižas īpašnieks barons Krūdeners savas muižas pagalmā sarīko jauno gruntnieku svētkus, kuros piedalās visi Kauguru saimnieki, apkārtnes skolotāji un skolēni. Pie kopējā galda skolēni uz balsīm nodzied dažas latviskas tautas dziesmas: Tas rosina arī pieaugušos, un pēc barona Krūdenera uzrunas, tautas atmodas laikmeta daroņi K. Vītola atbildes, Brēžes — Ulpes — Millera kora dalībnieki, apmieram 10 vīn skolotāja Baloža vadībā braši nodzied vairākas latviskas tautas dziesmas. Tas gūst atsaucību gan dziedātājos, gan klausītājos. Šis gadījums ir īstenīgs — dziesmu draugi vienoties nodibināt "Dziesmu Rotu" — Valmieras Latviešu biedrības "māmuļas" priekštecī. Jāatzīmē, ka Valmieras "Dziesmu Rota" radās reizē ar populāro Cimzes dziesmu krājumu "Dziesmu Rota". Starp biedrības dibinātājiem bija arī vairāki cimzēši. Biedrības statusus projektēja Kārlis Vītols, skolotāji V. Balodis, Millers, Andersons, Toča, Johansons, M. Eidiķis un V. Eidiķis, podnieks Lūsa un brāļi Reismani. Pēc ilgākas gaidīšanas pienāk apstiprinājums un brīvdziesmas atceres dienā (26. martā pēc v. st.) "Dziesmu Rota" 1872. g. uzsāk oficiāli savu darbību.

Visā pastvešanas laikā (līdz 1882.) "Dziesmu Rota" nav savu patstāvīgu telpu. Viņa pulcējās gan kurimēro skolā, gan Kokmuižas pagasta namā un Brandeļi 1874. g. 26. augustā "Dziesmu Rota" ar 8 dziedātājiem piedalās Cēsu latviešu dziedāšanas svētkos, kuros dalību ņem vēl četri citi kori. Pieplāns ilgi lolota vēlēšanās pēc Rīgas Latviešu biedrības parauga Valmierā nodibināt savu Latviešu biedrību. 1882. g. iekšēli ministrs apstiprina Valmieras biedrības statusus, svītrotot no iesniegtā statusu projekta biedrības nosaukuma vārdu "Latviešu".

Sabiedriskā dzīve vērtas pašumā, "Dziesmu Rotas" statusi paliek par šauriem un 1882. g. 30. maijā (v. st.), piedaloties 120 "Dziesmu Rotas" biedriem, Zanda (vēlākās Kokmuižas) viesnīcā "Dziesmu Rotu" pārveido par Valmieras Saviesīgo biedrību. 1883. g. 19. aprīlī biedru sapulcē ziņo, ka biedrība savā īpašumā ieguvusi Baloža namu ar gruntsgabalu par 14 000 zelta rubliem. Biedrībā ir 470 biedri. Ēkai, kura atradās pilsētas vēsturiskajā centrā uz tās bijušā nocietinājuma — Tērbatas bastiona — biedrība savas darbības pirmajos gados blakus escojējam namam uzbūvē sarīkojumu zāli.

Ar Valmieras Latviešu biedrību saistās novada kordziedāšanas, mūzikas, pašdarbības un profesionālā teātra pirmākumi. Valmieras biedrība ir daudzu sabiedrisku pasākumu iniciatore tuvākā un tālākā apkārtnē. Tā organizē novada dziesmu svētkus, piedalīšanos etnogrāfijas izstrādē, līdzekļu vākšanu skolām, 19. gs. astoņdesmitajos gados pēc biedrības pirmā priekšnieka Viljo Švēdes aicinājuma visā Latvijā tiek vākti līdzekļi Vidzemes skolotāju semināra un latviešu kordziedāšanas pamatlīdzēja Jāņa Cimzes kapā pieminētiem. Kā pirmās lielā Valmieras biedrības panākums vērtējams — Lielās Līras iegūšana, to piešķir biedrības jaunajam korim ar diriģentu M. Gerliņu par piedalīšanos trešajos Vispārīgajos latviešu dziedāšanas svētkos Rīgā 1888. g. jūnijā. Starp velākajiem biedrības kora diriģentiem mināmi skolotājs V. Balodis, skolotājs J. Enkmanis, rakstnieks Apsīšu Jēkabs, skolotāji T. Ulmanis un J. Zicāns, komponista A. Sineps, skolotājs V. Bīšers, maksliks komponists H. Pavasars. Valmieras Latviešu biedrības koris piedalās visos lielos Dziesmu svētkos un visās Ziemeļlatvijas dziesmu dienas. Līdzās korim jau no biedrības pirmajiem darba gadiem darbojusies teātra trupa, kura devusi izrades gan Smilēnē, gan Trikātā, Gulbenē un Jelgavā. Ar teātri saistās zīmīgs notikums no tīkai Valmieras kultūras dzīvē, proti, te 1905. g. 9. oktobrī Rūdolfs Blaumanis rīko savas drāmas "Uguni" pirmizrādi. Teātra trupa veiksmīgi paplašina savu darbību — 1923. g. 12. oktobrī pie Valmieras Latviešu biedrības nodibina Valmieras Drāmas teātri, kura pirmās režisors ir Dumbrovske—Dumbriņš, bet 1930. g. tas tiek pārorganizēts par Ziemeļlatvijas teātri. Rosīgi darbojas priekšsajūmu komisija, sarīkodama priekšsajūmus gan saimnieciskajos, gan arī audzināšanas un zinātniskajos darbos. Šajā komisijā kā priekšsēdētājs ilgu gadus darbojies Dr. G. Apinis. Bez priekšsajūmiem biedrība rīko arī jautājumu vakarus. Pie biedrības visus pastvešanas gadus bija ierīkots aviū galds. Nodibinājas zemkopības komisija, kura izvirzīja sev par mērķi nodibināt zemkopības skolu. Šis komisijas rosiģākie darbinieki prāv. Kundziņš, H. Enzelis un J. Enkmanis. Komisija sazinās ar ieinteresētām personām Igaunijā, Rīgā un, tās darbībai paplašinoties, nodibinās Kauguru lauksaimniecības biedrība (vēlākā Baltijas lauksaimniecības biedrība). Ilgu laiku pie biedrības darbojās orķestris. Instrumenti pieder biedrībai pašai, kuras, dibinoties Latviešu strēlnieku pulkiem, atdāvina Latviešu strēlnieku rezerves pulkam. Biedrības plaša bibliotēka juku laikos izput, bet atlikušās grāmatas pievienotas pilsētas bibliotēkai. Jau pirms pirmā pasaules kara vēstumuēka V. Baloža nodibinātās senlietu muzejs glabā daudz vērtīgu un interesantu priekšmetu. Muzeja īpašumā ir daži reti eksemplāri, kādu nav ne Rīgas un arī citos Latvijas muzejos, — seno upuru trauks — koka laivpa un Garība Merkeļa rakstītas divas vēstules. To vērtība uz 1931. g. tiek tāksetā 2000 Ls., upuru laivpa un senrēža gabaskausis 1933. g. nodod Piemieņku valdē. Savā laikā biedrība ierosina latviskas skolas nodibināšanas vajadzību. 1914. g. 7. oktobrī biedrība prasa atļauju koncertos un izrīkojumos pirms krievu himnas izpildīt "Dievs, svētī Latviju!". 1917. g. 5. aprīlī sedē biedrība pieņem lēmumu par vienīgo pareizo pārvērdīšanas kārtību visā Krievijā — demokrātiskās republikas iekārtu, jo vienīgi pie šīs iekārtas var cerēt panākt ciltautiešu, starp tiem arī latviešu, pilnīgu politisko un kultūrlu autonomiju. Nenoliedzami liela nozīme bija biedrībai pašvaldības dzīvē, un ja Valmierā lepojas kā pirmā pilsēta Latvijā ar latvisku domi, tad tas pateicīgois biedrības aktīviem darbiniekiem Dr. G. Apinim, V. Švēdem, J. Enkmanim, V. Balodim. Bez iepriekš minētiem biedrībām no Valmieras Latviešu biedrības izaug un biedrības pājmūte darbojas Valmieras biedrības krāj-zaldēvu sabiedrība (dib. 1901. g.) un Valmieras Kredītbiedrība, kuras vēlāk apvienojas vienā Krāj-zaldēvu biedrībā. 1931. g. 21. maijā biedrība nopērk un iegūst savā īpašumā Valmieras veco rātsnamu Lačplēša ielā Nr. 3 par 22 500 Ls., kura gruntsgabals piekļaujas biedrības zemes gabalam. Daļu jaunās grunts biedrība izmantoja skatuves paplašināšanai un dziesmu dienas laukuma izbūvei. 1931. g. 11. martā biedrības izbūvētā zāle un skatuve nodeg. Tās abas tiek atjaunotas, kaut šie atjaunošanas darbi prasa lielus līdzekļus. Ziemeļlatvijas teātris uz neilgu laiku pārceļas uz Tirgotāju un Rūpnieku biedrību, kur ierīko skatuvi un atjauno teātra dekorācijas. Bez teātra izrādēm vairākus koncertus sniedz biedrības koris diriģenta V. Bīšera vadībā, ienākumi par labu atjaunotai biedrības zāles un skatuves izdevumu seģšanai. 1931. g. 20. decembrī jaumbūvētajā zālē jau notiek tradicionālā Ziemassvētku egļte. Biedrība iegādājusies jaunu inventāru un skatuves iekārtu, ievilkta centrālāpkure utt., kas izmaksā 20 000 Ls. Biedrība savus 60. šūplā svētkus jau sagaida jaunajā zālē. Nelelas izmaiņas valdes darbā ir pēc 1934. g. Pārorganizējot veco valdi 18

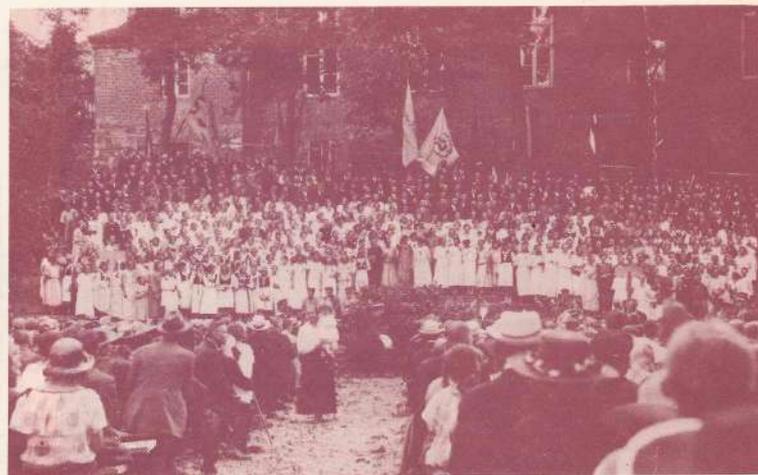
locekļu sastāvā, tiek izveidotā jauna valde ar 12 locekļiem. Administratīvās izmaiņas skar arī "Ziemeļlatvijas teātri", kurš tagad saucas "Ziemeļlatvijas teātris pie Valmieras Latviešu biedrības". Iekšējo biedrības darbību tas neskar. Biedrības statusi reglamentē tās darbību un nosaka tās mērķi. 1917. g. 30. aprīlī biedrības ārkārtējā sedē pieņem statusus, kuru pirmais pants skan šādi: "Valmieras Latviešu biedrības mērķis — gadāt par latviešu nacionālās, politiskās un garīgās dzīves attīstību un dot jaumiem biedriem un vīru piederīgajiem iespēju iedderīgi un patkami pavadīt laiku". Šajā sedē nolemti arī biedrību saukt par "Valmieras Latviešu biedrību", bet 1923. g. novembrī to pārrēģistrē un 22. novembrī biedru sapulcē pieņem. Jaunajā redakcijā pirmās pants skan šādi: "Valmieras Latviešu biedrības mērķis ir gādāt par tautas nacionālo un kultūras dzīves izpaušanu". Jaunajos statusos ietverti 46š un tos paraksta Tenis Ulmanis, Vilms Pīrlaps, Augusts Meinelkenis, Rihards Zātlers un Kārlis Blanka. Vairākus gadus rit diskusijas par alkohola turešanu un kārtu spēli biedrības buferē, jo daži valdes līgādējie locekļi uzskata, ka biedrība saista biedrus vairs tikai ar alkoholu un kārtu spēlēm. Patī biedrība no savu biedru vidus ik gadu ievēl priekšnieku, divus vietniekus, rakstvedi, kaseieri, kas bija algots amats, kārtības, izrīkojumu, priekšsajūmu, muzeja, mājas un inventāra, bibliotēkas un revīzijas komiteju priekšsēdētājus un locekļus. Vēlāk nodibinās arī biedrības dāmu komiteja, kura aktīvi piedalās sabiedriskā darbībā, rīkojot tradicionālos bazārus. Pie biedrības tradīcijām jāmin gadskārtējie karnevāli, 18. novembra tautas koncerti, letas (par pazeminātu ieejas maksu) tautas izrades, mantu loterijas, Ziemeļlatvijas Dziesmu diena. Biedrība neizmirsis arī savus biedrus: biedrības biedri iedzīstas iestāņos, mūža un Goda biedros. Biedrības pastvešanas vēsturē par Goda biedriem apstiprināti: Dr. med. Apinis Georgs (1859 — 1920), Enkmanis Janis (1856 — 1915), Jurjānu Andrejs (1856 — 1922), Kuncziņš Kārlis (1850 — 1937), Kreišmanis Martiņš (1861 — ?), Stietnsons Janis (1853 — 1905), Švēde Viljs (1849 — 1905).

1930.-tos gados rit rosīga kultūras dzīve, bet to pārtrauc 1940. gada notikumi. Pēdējais ieraksts biedrības sapulcē protokolā grāmatē datēts ar 23. jūliju, kad notiek biedrības ārkārtējā kopsapulce. Līdzšinējais b-bas priekšnieks Andrejs Pļaviņš atklāj sapulci, paziņojot, ka iepriekšējās pārrunes panākta vienošanās par pilsētas vecākā Riharda Gredzena izvirzīšanu par kandidātu biedrības priekšnieka amatam un uzaicina sapulces dalībniekus ieteikt vēl kādu kandidātu. Vēl uzstāda Dr. A. Ziediņu, kurš savu kandidātūru tomēr atsauc un ierosina — vai tagad vispār būtu izdarāma biedrības valdes pārvēlēšana, ja paredzama Kultūras padomes izveidošana. Šo ierosinājumu A. Pļaviņa noraida un visi par biedrības priekšnieku vienbalsīgi ievēl Rihardu Gredzenu... 1940. g. augustā sabiedrisko lietu ministrija izdod lēmumu Nr. 3186 — Valmieras Latviešu biedrība tiek likvidēta. Biedrības īpašuma pārņemšanai nozīmēts likvidators Jānis Smiļskālns. Latvijas Hipotēku banka uz 1939. g. martu biedrības taksācijas vērtību noteikusi 135 000 Ls., bet nekustamo paražu summa 49000 Ls. Vērtēja laikraksta pārdaus ziņa, ka Valmieras Latviešu biedrības namu paredzēts pārvērtēt par tautas namu. Biedrības nekustamais īpašums pakļauts dekretam par īpašuma nacionalizāciju. Tā kā pilsētas pašvaldība atsaka pārņemt biedrības namu savā īpašumā, tad Valmieras pilsētas valde ar 1940. g. 16. decembra lēmumu pārņem šo namu līdz turpmākajai pārraudzībai, neuzņemoties nekādas saistības parādu un citu varbūteju saistību kārtosānā. Rīnka dānci iesaistās Valmieras strādnieku arodbiedrība, kurai arī tiek piedāvāts biedrības nams ar inventāru, bibliotēka, muzejs un "Ziemeļlatvijas teātris". No nekustamā īpašuma pārņemšanas arī tā atsakās, jo, lūk, vēloties savā rīcībā pārņemt likvidācijas stāvoklī atrodošos "Ziemeļlatvijas teātri" un biedrības muzeju. Bibliotēkas grāmatas nodod Valmieras pilsētas bibliotēkai... Oficiāli biedrības muzeja un teātra pārņemšana notiek 1940. g. 23. novembrī. Likvidācijas nobeigums, 1941. g. 10. februārī, likvidators J. Zvejnieks nosūta Valsts arhīvam Rīgā 116 Valmieras Latviešu biedrības dokumentus un biedrības veco un jauno karogus (ar sudraba Irū), Lietuvas un Igaunijas valstu karogus un 56 "Ziemeļlatvijas teātra" dokumentus, kā arī biedrības zīmogus un teātra zīmogu.

Pēc Valsts arhīva un preses materiāliem biedrības vēstures apskatu sagatavoja muzeja līdzstrādniece Ingrida Zīriņa

Valmieras Latviešu biedrības kora līgādējie koristu apbalvošanu ar Triisvaigzņu ordeņa zelta goda medaļu biedrības zālē 1936. g. 20. XII.

Ziemeļlatvijas I Dziesmu dienas kora kopskats Valmierā, 1923. gada 1. VII Valmieras Latviešu b-bas dārzā

Tēlniekam Jānim Zariņam — 80

Mākslinieks Jānis Zariņš pasaulei sevi pieteica 1913. gada 12. maijā Rūjienā, Aspazijas ielā, "Čiņu" mājās. Vecāki ir rokpeļņi, vēlāk rentnieki. Katra nākošā Jurgu diena saistās ar jauniem saimniekiem, pirmos bērnības iespaidus gūstot gan Ķoņu pagastā, Dūķeru muižā, gan Jeru pagastā, jo maize bez garozas nav nekur...

Vēlāk, pēc daudziem gadiem, meistars atcerēsies — "Kas gan varēja bērnībā būt skaistāks par agrājiem rītiem, kad, vienkāršu maksākerīti pār plecu pārliecis, devos uz upi. Ūdens bija tik mierīgs un kluss, ka tālu varēja dzirdēt govju māvienus un supu rejas. Grūti pat pateikt, kas šajos brīžos mani vairāk saistīja — mirdzošais ūdens vai apkārteņa daba, krūmiem apaugušie Rūjas līči, briestošais rudzu zelmenis pavasarī vai

smagnējo vārpu salkšana rudenī."

Bērnības aizraušanas — kokgriešana kļūst liktenīga. Radu un draugu mudināts, Ziemeļvidzemes jauneklis ar paša pelnītiem latiem kabatā 1934. gadā ierodas Rīgā, lai iestātos Reguta kokaizstrādāšanas kursos. Pēc to sekmīgas beigšanas iesaukums obligatājam karadienestā Daugavpilī. Tur pavadītais laiks ir garīgi piesātināts, tas paiet ne tikai pildot dienesta pienākumus, bet arī zīmējot un gleznojot apkārtnes ainavas. Labvēlīga un nozīmīga ir sastapšanās ar profesionālu mākslinieku Kārlī Sūniņu. 1936. gadā Jānis Zariņš dodas uz Mākslas akadēmiju. Mape ar zīmējumiem bieža, līdz ir gleznas un veidojumi.

Sākumā J. Zariņu uzņem kā brīvvalstnieku, bet jau pirmajā mācību semestrī ieskaita Kārļa Zāles meistardarbnīcas kursā. Savu pirmo akmeņu skulptūru "Domas" Jānis Zariņš izkaļ 1937. gadā, vasarā strādājot pie Rūjienas akmeņkaļa Janeļa. Darbs bija izstrādāts mākslinieka pirmajā izstādē 1938. gadā Rīgā, pēc kuras to nopirka topošais Zemgales Mākslas muzejs Jelgavā; kara laikā pazudis.

1942. gadā J. Zariņš absolvē akadēmiju un iestājas tajā atkal no jauna, šoreiz keramikas nodalā. Vilina neierastu materiālu pielietojums un iespējas.

Jaunais mākslinieks mākslā sevi piesaka padomju laikā. Tas ir laiks, kas ne tikai diktē, bet

uzspiež idejas un svešu elku heroizāciju. Arī Jāņa Zariņa daiļrade nebija no tā pasargāta. Bet cik lielā mērā mēs šodien varam pārņemt nodevu laikiem?

Akcenti mākslinieka daiļradē liekams uz citās noskaņās radītiem darbiem, no kuriem izstaro enerģija un vitalitāte, kā, piemēram, "Rīts" (1958) Kanālmalas apstādījumos Rīgā, autora īpašumā esošie "Pavasaris" (1967), "Akmeņu teiksmas" (1967) — līdzsvarotības, harmonijas un sievišķības cildinājums. Apcerīgā noskaņā radīta sievetes figūra valmieriešu iecienītā ārsta ķirurga Artura Bērziņa (1918—1963) kapa pieminekli Meža kapos Rīgā.

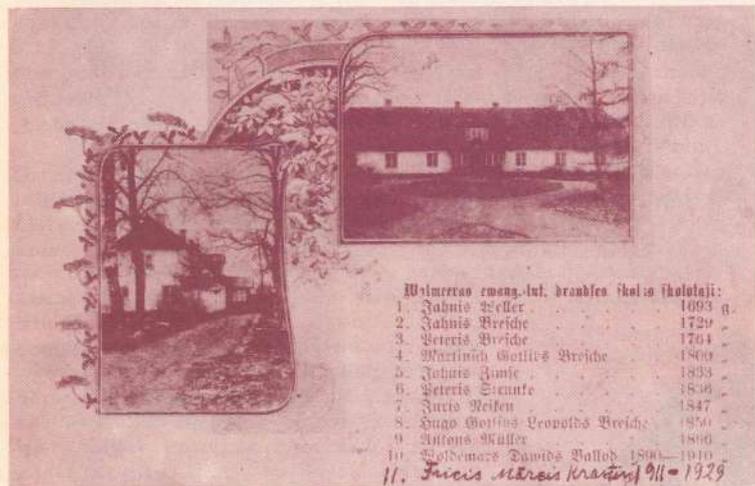
Laiku laikos paliekošs ir medaļu cikls "Veltījums vecajām

latviešu lauku sētām. Valmieras rajona Ķoņu ciema "Buķi" (1979.—1981.)". Pats mākslinieks medaļas nosaucis par mazu pieminekli. Ciklu veido 21 bronzas medaļa, saturā monumentāls pieminekļis latviešu zemnieka darba tikumam un dzīvei, tās ir autora bērnības un jaunības atmiņas.

Nevar nepieminēt J. Zariņa Valmierai veidoto "Strūklaku ar puisēnu" laukuma pie Tērbatas ielas, kuram ir vajadzīga palīdzība, lai labotu mūsu neuzmanības un pietātes trūkumu pret tēlnieka veikto darbu. Ir pienācis laiks rast līdzekļus, lai sadarbibā ar autoru atjaunotu strūklakas sākotnējo izskatu. Ta būtu viena no labākajām novadnieku dāvanām mākslinieka jubilejas gadā.

G. Eiduka

PIRMS 300 GADIEM

Valmieras draudzes skola 1915. gadā

Pirmās skolas Vidzemē latviešu zemnieku bērniem rodas XVII gs., kad Zviedrijas karalis Kārlis XI, saukts zemnieku ķēniņš, 1687. gadā izdod pavēli, ka katrā draudzē ceļama skola un ģenerālgubernatoram Hastferam jāgādā par šo skolu ierīkošanu. No šī laika tad arī ir ziņas par Valmieras draudzes skolas pirmsākumiem.

Vēsturnieks un ilggadējs Valmieras draudzes skolas skolotājs V. D. Balodis savā 1911. gadā izdotajā grāmatā "Valmiera" raksta, ka "Valmieras evaņģēliuma—luterāņu draudzes skola pastāv jau no 1693. gada un būs laikam viena no pirmām, kas Kārļa XI laikā celtas". Kā pirmais šīs skolas skolotājs minēts Jānis Vellers. Savukārt, H. Enzeliņš 1933. gadā pēc draudzes skolas 240 gadu jubilejas svinībām, pamatojoties uz Valsts vēstures arhīva dokumentiem, precīzē ziņas par skolas vēsturi. Viņš raksta, ka "... ne 17., ne arī 18. gs. oficiālajos dokumentos nekur vēl nav runa par draudzes skolu, bet gan sākumā par "nevācu" skolu, vēlāk par latviešu skolu. Un šī nevācu skola, kas laika gaitā izveidojās par vecāko draudzes skolu Valmierā, pastāv jau 1684. gadā un Jānis Vellers ir skolas skolmeistars un nevācu draudzes priekšdziedātājs".

Pirmās draudzes skolas nams atradies pilsētā, Simaņa baznīcas tuvumā. Skolotājs par savu darbu saņēmis algu no baznīcas kases 30 dālderu gadā. 1693. gadā naudas atlidzības vietā J. Velleram piešķir zemi, kas ir sliktā un neauglīga. 1695. gadā J. Vellers zēlojas ķēniņa vietniekam Rīgā, ka ēšanai pat tīras rudzu maizes vairs nepietiekot. Bez skolotājam pienākošās zemes J. Vellers saņēma arī gabalu ērgelnieka zemes un 2 markas naudā par katru nevācu liķa apdziedāšanu.

Kad Ziemeļu kara laikā, 1702. gadā, skolotāju J. Velleru aizved gūstā un skolas nams nodeg, skolu pārceļ uz Brēžas mājas rīju un 1707. gadā par skolotāju izvēlas labu dziedātāju, kauguriešu puisī Mārci. Mārcis skolotāja amatā nostrādā 22 gadus. 1729. gadā par skolotāju ieceļ Mārča znotu, kocēnietī Seliešu Jāni, kas pēc viņam piešķirtās Brēžu mājas zemes saucās par Brēžas skolmeistaru.

1739. gada skolas revīzijā konstatē, ka rījas kambarsa jumts ir caurs un saimniecības ēkas pavisam sabrukūšas. Komisija, piedraudot ar miesas sodiem, pavēl draudzes pārstāvjiem gādāt par skolas rījas atjaunošanu. Bet līdzekļu trūkuma dēļ skola šajās telpās darbojas vēl gandrīz 10 gadus, līdz skolotājs Pēteris Brēža pats uzcēļ jaunu skolas ēku. 1766. gadā vizitācijas komisija uzdod draudzei atlidzināt skolotājam attiecīgos izdevumus. Skolotāju P. Brēžu mācītājs Hilde raksturo šādi, "... esot 23 gadus vecs un par viņa uzvešanas neesot ko zēloties. Bērns viņš mācot uzcītīgi". Komisija konstatē arī, ka skolā mācās tikai 13 bērni un iegūtās zināšanas esot ļoti pieticīgas.

Vēlākais skolas skolotājs V. D. Balodis par šo un citām skolām raksta, ka maz ko šajās skolās mācīja un neviens no Brēžas skolas skolotājiem 18. gadu simteni nebija kaut cik savam uzdevumam gatavots.

19. gs. draudzes skolu darbu ietekmē 1819. gadā zemnieku brīvlaišana Vidzemē un tā paša gada 26. martā izdots likums par skolu darbību. Draudzes skolām

izvirva uzdevumu — sagatavot pagasta rakstvežus un pagasta skolu skolotājus. Likums palielina arī pašvaldību atbildību par draudzes skolu uzturēšanu un noteic plašāku mācību apjomu.

1800. gadā Valmieras draudzes skolas skolotāja amatā ieceļ Mārtiņu Gotlibu Brēžu, kura zināšanas jau pārbaudītas Tērbatas skolu komisijā. Bez skolotāja darba M. G. Brēža veic arī Bībeles biedrības Valmieras nodalās direktora pienākumus. 1833. gadā pēc M. G. Brēžas nāves mācītājs Dr. Ferdinands Valters par Valmieras draudzes skolas skolotāju uzaicina Jāni Cimzi no Raunas. Šajos gados palielinās skolēnu skaits, tiek lemts jautājums par jauna skolas nama celšanu.

Vidzemes draudžu mācītāju sinodē (sapulcē) Valkā mācītājs F. Valters ierosina sinodes dalībniekus organizēt Valmierā Vidzemes skolotāju semināru. Pateicoties F. Valtera aktīvai darbībai, 1835. gada sinodē viņš jau ziņo, ka par nākamā semināra vadītāju izraudzīts draudzes skolas skolotājs Jānis Cimze.

1836. gada 27. aprīlī konvents piešķir J. Cimzēm trīs gadus atvaļinājumu zināšanu papildināšanai Vācijā. Draudzes skolā paliek strādāt viņa līdzsīnējais palīgs Pēteris Struņķis.

Pēc sekmīgām studijām Veisenfelsā 1839. gada jūnijā J. Cimze atgriežas Valmierā. Šeit viņu gaida liela vilšanās, jo seminārs vēl nav nodibināts. Arī plānotais skolas nams nav uzcelts. Pēc F. Valtera neatlaidīgas cīņas gan ar finansiālam grūtībām, gan ar daļas muižniecības pretdarbību, 1839. gada 10. oktobra laikraksti ziņo par jaunās latviešu skolotāju mācību iestādes atvēršanu. Seminārs darbu uzsāk 10. novembrī. Jau darbības pirmajos mēnešos rodas neapmierinātība. Pret tā pastāvēšanu iebilst guberņas skolu direktors un toreizējais cenzors Napierskis. Pret vacu valodas mācīšanu protestē vietējā muižniecība, uzskatot, ka tik plašas zināšanas zemnieku bērniem būstot tikai par samaitāšanu. Tam visam 1840. gada februārī seko iekšlietu ministra rīkojums semināru slēgt. Mācītājam F. Valteram izdodas pārorganizēt semināru par draudzes skolas augstāko klasi. Ar šādu nosaukumu seminārs pastāv līdz 1849. gadam, kad to pārceļ uz Valku.

Jaunu draudzes skolas namu uzcēļ tikai pēc tam, kad 1843. gada 25. martā vecais nams nodeg. Ugunsgrēķā aiziet bojā skolas arhīvs, daudz vērtīgu J. Cimzes dokumentu. Līdz skolas slēgšanai 1929. gadā par skolotājiem strādājuši — Juris Neikens, Leopolds Brēže, Antons Millers, vēsturnieks Voldemārs Davids Balodis un Fricis Krastiņš. Nu jau 10 gadus bijusajā draudzes skolas namā mācās Valmieras mākslas skolas audzēkļi.

M. Kravale

Valmieras draudzes skola 1931. gadā

Tēlniekam Jānim Zariņam — 80

Mākslinieks Jānis Zariņš pasaulei sevi pieteica 1913. gada 12. maijā Rūjienā, Aspazijas ielā, "Čiņu" mājās. Vecāki ir rokpeļņi, vēlāk rentnieki. Katra nākošā Jurgu diena saistās ar jauniem saimniekiem, pirmos bērnības iespaidus gūstot gan Ķoņu pagastā, Dūķeru muižā, gan Jeru pagastā, jo maize bez garozas nav nekur...

Vēlāk, pēc daudziem gadiem, meistars atcerēsies — "Kas gan varēja bērnībā būt skaistāks par agrājiem rītiem, kad, vienkāršu maksākerīti pār plecu pārliecis, devos uz upi. Ūdens bija tik mierīgs un kluss, ka tālu varēja dzirdēt govju māvienus un supu rejas. Grūti pat pateikt, kas šajos brīžos mani vairāk saistīja — mirdzošais ūdens vai apkārteņa daba, krūmiem apaugušie Rūjas līči, briestošais rudzu zelmenis pavasari vai

smagnējo vārpu salkšana rudenī."

Bērnības aizraušanas — kokgriešana kļūst liktenīga. Radu un draugu mudināts, Ziemeļvidzemes jauneklis ar paša pelnītiem latiem kabatā 1934. gadā ierodas Rīgā, lai iestātos Reguta kokaizstrādes kursos. Pēc to sekmīgas beigšanas iesaukums obligatājam karadienestā Daugavpilī. Tur pavadītais laiks ir garīgi piesātināts, tas paiet ne tikai pildot dienesta pienākumus, bet arī zīmējot un gleznojot apkārtnes ainavas. Labvēlīga un nozīmīga ir sastapšanās ar profesionālu mākslinieku Kārlī Sūniņu. 1936. gadā Jānis Zariņš dodas uz Mākslas akadēmiju. Mape ar zīmējumiem bieža, līdz ir gleznas un veidojumi.

Sākumā J. Zariņu uzņem kā brīvvalstnieku, bet jau pirmajā mācību semestrī ieskaita Kārļa Zāles meistardarbnīcas kursā. Savu pirmo akmeņu skulptūru "Domas" Jānis Zariņš izkaļ 1937. gadā, vasarā strādājot pie Rūjienas akmeņkaļa Janeļa. Darbs bija izstrādāts mākslinieka pirmajā izstādē 1938. gadā Rīgā, pēc kuras to nopirka topošais Zemgales Mākslas muzejs Jelgavā; kara laikā pazudis.

1942. gadā J. Zariņš absolvē akadēmiju un iestājas tajā atkal no jauna, šoreiz keramikas nodalā. Vilina neierastu materiālu pielietojums un iespējas.

Jaunais mākslinieks mākslā sevi piesaka padomju laikā. Tas ir laiks, kas ne tikai diktē, bet

uzspiež idejas un svešu elku heroizāciju. Arī Jāņa Zariņa daiļrade nebija no tā pasargāta. Bet cik lielā mērā mēs šodien varam pārņemt notevu laikiem?

Akcenti mākslinieka daiļradē liekams uz citās noskaņās radītiem darbiem, no kuriem izstaro enerģija un vitalitāte, kā, piemēram, "Rīts" (1958) Kanālmalas apstādījumos Rīgā, autora īpašumā esošie "Pavasaris" (1967), "Akmeņu teiksmas" (1967) — līdzsvarotības, harmonijas un sievišķības cildinājums. Apcerīgā noskaņā radīta sievetes figūra valmieriešu iecienītā ārsta ķirurga Artura Bērziņa (1918—1963) kapa pieminekli Meža kapos Rīgā.

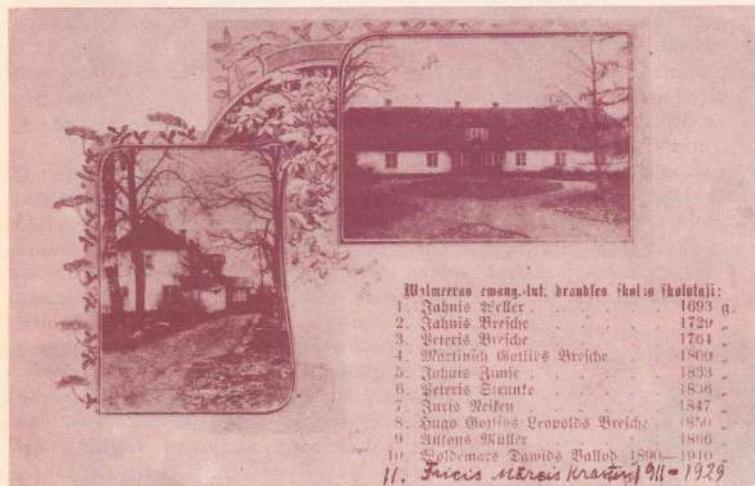
Laiku laikos paliekošs ir medaļu cikls "Veltījums vecajām

latviešu lauku sētām. Valmieras rajona Ķoņu ciema "Buķi" (1979.—1981.)". Pats mākslinieks medaļas nosaucis par mazu pieminekli. Ciklu veido 21 bronzas medaļa, saturā monumentāls pieminekļis latviešu zemnieka darba tikumam un dzīvei, tās ir autora bērnības un jaunības atmiņas.

Nevar nepieminēt J. Zariņa Valmierai veidoto "Strūklaku ar puisēnu" laukuma pie Tērbatas ielas, kuram ir vajadzīga palīdzība, lai labotu mūsu neuzmanības un pietātes trūkumu pret tēlnieka veikto darbu. Ir pienācis laiks rast līdzekļus, lai sadarbibā ar autoru atjaunotu strūklakas sākotnējo izskatu. Ta būtu viena no labākajām novadnieku dāvanām mākslinieka jubilejas gadā.

G. Eiduka

PIRMS 300 GADIEM

Valmieras draudzes skola 1915. gadā

Pirmās skolas Vidzemē latviešu zemnieku bērniem rodas XVII gs., kad Zviedrijas karalis Kārlis XI, saukts zemnieku ķēniņš, 1687. gadā izdod pavēli, ka katrā draudzē ceļama skola un ģenerālgubernatoram Hastferam jāgādā par šo skolu ierīkošanu. No šī laika tad arī ir ziņas par Valmieras draudzes skolas pirmsākumiem.

Vēsturnieks un ilggadējs Valmieras draudzes skolas skolotājs V. D. Balodis savā 1911. gadā izdotajā grāmatā "Valmiera" raksta, ka "Valmieras evaņģēliuma—luterāņu draudzes skola pastāv jau no 1693. gada un būs laikam viena no pirmām, kas Kārļa XI laikā celtas". Kā pirmais šīs skolas skolotājs minēts Jānis Vellers. Savukārt, H. Enzeliņš 1933. gadā pēc draudzes skolas 240 gadu jubilejas svinībām, pamatojoties uz Valsts vēstures arhīva dokumentiem, precīzē ziņas par skolas vēsturi. Viņš raksta, ka "... ne 17., ne arī 18. gs. oficiālajos dokumentos nekur vēl nav runa par draudzes skolu, bet gan sākumā par "nevācu" skolu, vēlāk par latviešu skolu. Un šī nevācu skola, kas laika gaitā izveidojās par vecāko draudzes skolu Valmierā, pastāv jau 1684. gadā un Jānis Vellers ir skolas skolmeistars un nevācu draudzes priekšdziedātājs".

Pirmās draudzes skolas nams atradies pilsētā, Simaņa baznīcas tuvumā. Skolotājs par savu darbu saņēmis algu no baznīcas kases 30 dālderu gadā. 1693. gadā naudas atliedzības vietā J. Velleram piešķir zemi, kas ir sliktā un neauglīga. 1695. gadā J. Vellers zēlojas ķēniņa vietniekam Rīgā, ka ēšanai pat tīras rudzu maizes vairs nepietiekot. Bez skolotājam pienākošās zemes J. Vellers saņēma arī gabalu ērģelnieka zemes un 2 markas naudā par katru nevācu liķa apdziedāšanu.

Kad Ziemeļu kara laikā, 1702. gadā, skolotāju J. Velleru aizved gūstā un skolas nams nodeg, skolu pārceļ uz Brēžas mājas rīju un 1707. gadā par skolotāju izvēlas labu dziedātāju, kauguriešu puisī Mārci. Mārcis skolotāja amatā nostrādā 22 gadus. 1729. gadā par skolotāju ieceļ Mārča znotu, kocēnieti Seliešu Jāni, kas pēc viņam piešķirtās Brēžu mājas zemes saucās par Brēžas skolmeistaru.

1739. gada skolas revīzijā konstatē, ka rījas kambarsa jumts ir caurs un saimniecības ēkas pavisam sabrukušas. Komisija, piedraudot ar miesas sodiem, pavēl draudzes pārstāvjiem gādāt par skolas rījas atjaunošanu. Bet līdzekļu trūkuma dēļ skola šajās telpās darbojas vēl gandrīz 10 gadus, līdz skolotājs Pēteris Brēža pats uzcēļ jaunu skolas ēku. 1766. gadā vizitācijas komisija uzdod draudzei atliedzināt skolotājam attiecīgos izdevumus. Skolotāju P. Brēžu mācītājs Hilde raksturo šādi, "... esot 23 gadus vecs un par viņa uzvešanas neesot ko zēloties. Bērns viņš mācot uzcītīgi". Komisija konstatē arī, ka skolā mācās tikai 13 bērni un iegūtās zināšanas esot ļoti pieticīgas.

Vēlākais skolas skolotājs V. D. Balodis par šo un citām skolām raksta, ka maz ko šajās skolās mācīja un neviens no Brēžas skolas skolotājiem 18. gadu simteni nebija kaut cik savam uzdevumam gatavots.

19. gs. draudzes skolu darbu ietekmē 1819. gadā zemnieku brīvlaišana Vidzemē un tā paša gada 26. martā izdots likums par skolu darbību. Draudzes skolām

izvirva uzdevumu — sagatavot pagasta rakstvežus un pagasta skolu skolotājus. Likums palielina arī pašvaldību atbildību par draudzes skolu uzturēšanu un noteic plašāku mācību apjomu.

1800. gadā Valmieras draudzes skolas skolotāja amatā ieceļ Mārtiņu Gotlibu Brēžu, kura zināšanas jau pārbaudītas Tērbatas skolu komisijā. Bez skolotāja darba M. G. Brēža veic arī Bībeles biedrības Valmieras nodalās direktora pienākumus. 1833. gadā pēc M. G. Brēžas nāves mācītājs Dr. Ferdinands Valters par Valmieras draudzes skolas skolotāju uzaicina Jāni Cimzi no Raunas. Šajos gados palielinās skolēnu skaits, tiek lemts jautājums par jauna skolas nama celšanu.

Vidzemes draudžu mācītāju sinodē (sapulcē) Valkā mācītājs F. Valters ierosina sinodes dalībniekus organizēt Valmierā Vidzemes skolotāju semināru. Pateicoties F. Valtera aktīvai darbībai, 1835. gada sinodē viņš jau ziņo, ka par nākamā semināra vadītāju izraudzīts draudzes skolas skolotājs Jānis Cimze.

1836. gada 27. aprīlī konvents piešķir J. Cimzēm trīs gadus atvaļinājumu zināšanu papildināšanai Vācijā. Draudzes skolā paliek strādāt viņa līdzsinejais palīgs Pēteris Strunķis.

Pēc sekmīgām studijām Veisenfelsā 1839. gada jūnijā J. Cimze atgriežas Valmierā. Šeit viņu gaida liela vilšanās, jo seminārs vēl nav nodibināts. Arī plānotais skolas nams nav uzcelts. Pēc F. Valtera neatlaidīgas cīņas gan ar finansiālam grūtībām, gan ar daļas muižniecības pretdarbību, 1839. gada 10. oktobra laikraksti ziņo par jaunās latviešu skolotāju mācību iestādes atvēršanu. Seminārs darbu uzsāk 10. novembrī. Jau darbības pirmajos mēnešos rodas neapmierinātība. Pret tā pastāvēšanu iebilst guberņas skolu direktors un toreizējais cenzors Napierksis. Pret vacu valodas mācīšanu protestē vietējā muižniecība, uzskatot, ka tik plašas zināšanas zemnieku bērniem būstot tikai par samaitāšanu. Tam visam 1840. gada februārī seko iekšlietu ministra rīkojums semināru slēgt. Mācītājam F. Valteram izdodas pārorganizēt semināru par draudzes skolas augstāko klasi. Ar šādu nosaukumu seminārs pastāv līdz 1849. gadam, kad to pārceļ uz Valku.

Jaunu draudzes skolas namu uzcēļ tikai pēc tam, kad 1843. gada 25. martā vecais nams nodeg. Ugunsgrēķā aiziet bojā skolas arhīvs, daudz vērtīgu J. Cimzes dokumentu. Līdz skolas slēgšanai 1929. gadā par skolotājiem strādājuši — Juris Neikens, Leopolds Brēže, Antons Millers, vēsturnieks Voldemārs Davids Balodis un Fricis Krastiņš. Nu jau 10 gadus bijusajā draudzes skolas namā mācās Valmieras mākslas skolas audzēkļi.

M. Kravale

Valmieras draudzes skola 1931. gadā

1931. gads — vēlēšanu laiks Valmierā

Tuvojoties 5. Saeimas vēlēšanām, bieži dzird pieminam iepriekšējās — 4. Saeimas vēlēšanas 1931. gadā. Vērojot šodienas diezgan aso politisko ciņu — šķelšanos daudzos vēlēšanu sarakstos, kuriem doti cits par citu skanīgāki nosaukumi, Saeimas pretendentu savstarpējo apkarošanos, skaļos solījumus un ķengāšanos masu informācijas līdzekļos — rodas vēlme salīdzināt šo ainu ar mūsu demokrātijas vēsturisko pieredzi. Kāda bija pirmsvēlēšanu gaisotne toreiz?

1931. gadā notika arī vietējo pašvaldību vēlēšanas. Valmieras domes vēlēšanas — 28. un 29. martā. Tajās piedalījās 11 saraksti, no kuriem visvairāk veicās (kā parasti) 3. numuram — sociāldemokrātiem, viņi ieguva 15 domnieku vietas no 30. Tomēr vairāk par rezultātiem mūs interesē notikumi līdz vēlēšanām. Ieskatīsimies "Valmieras Avīzē", kura pārstāvēja t.s. progresīvo pilsonību, kura noraidīja gan kreisās, gan labējās galējības un centās samierināt abus šos strāvumus. Viņu vidū bija ārsts A. Ziediņš, grāmatrūpnieks J. Dūnis, pedagogs A. Ivans. "Valmieras Avīzē" par priekšvēlēšanu laiku rakstīja: "Ciņas karstumā netika želota ne nauda, ne papīrs, ne lieli solījumi. Visrosīgākie bija trešā numura ļaudis. Tie pārplūdināja pilsētu ar plakātiem un pilsētas centrā izbūvēja agitācijas torni. Ar sociāldemokrātiem sacentās 5. saraksts, inteligēntie darbinieki (ārsts E. Dross, vēlākais pilsētas galva J. Ruģēns u.c. — V.L.). Tie braukāja ar automobili pa pilsētas ielām, ar ķērcošu patafonu spēlējami šiberus. Tāda reklāma diez cik inteligenta gan nebija, drīzāk atgādināja ermoņiku Poja ālēšanos ("ermoņiku Polis" — tajā laikā pazīstams sektantu sludinātājs — V.L.) Arī paši agitētāji, jaunie cilvēki sēdēja automobili, galvas mēteļos ievilkusi, tādi nokaunējušies. Ļoti daudz uzsaukumu bija izplatīti ar kristīgo vēlēšanu parakstiem. Tie ar bībeles citējumiem un svētām dziesmām ieteica, gan noliedza — lai par kristīgo sarakstu nebalso. (Kristīgās apvienības sarakstu Nr. 6 vadīja pulkvedis J. Gustavs — V.L.) Ne mazāk aktīvi bija lieli namsaimnieki, tie pārplūdināja visus ielas stūrus ar savu 2. numuru (rūpnieks A. Pētersons, tirgotājs E. Spilbergs un F. Marovskis — V.L.). Arī vēlēšanu laikā nodarbojās vairāki biroji ar savai grupai labvēlīgu kandidātu un citu sarakstu ierakstīšanu un sev nepatīkamu kandidātu nostrīpošanu".

Vēl asaka ciņa izvērtās pirms Saeimas vēlēšanām 4. un 5. oktobrī. 25. septembrī "Valmieras Avīzē" rakstīja: "Tautas sapulces notiek vai katru dienu un pat vairākas vienā reizē, tā kā tu, cilvēks, nemaz nezini uz kuru sapulci nu iet, uz kuru nē. Runas vīri raudas nosvidusi, jo pašreiz tak ir siena laiks, tādēļ jāsarauj ko var. Tomēr, neskatoties uz skaļiem uzsaukumiem, plašām programmām un runātāju centību, klausītāji rodas ne visur un visiem." Valmieras apriņķī visaktīvākie bija sociāldemokrāti, kuri spēja sarīkot 39 sapulces. 4 no tām nebija notikušas klausītāju trūkuma dēļ un vienā sapulcē nebija ieradies pats lektors. Vēl lieli

sapulču rīkotāji bija jaunsaimnieki un sikgruntnieki, demokrātiskais centrs un Zemnieku savienība. Par 1931. gada Saeimas vēlēšanām Valmieras pusē savās atmiņās stāstījis Latvijas laika sabiedriskais darbinieks Jānis Lejiņš—Leja (1897—1982), kurš īsu laiku bija Valmieras apriņķa valdes priekšsēdētājs un kandidēja uz Saeimu no Zemnieku savienības saraksta. Viņš atcerējās, ka pieredzējušais politiķis B. Kalniņš, lai noskaņotu sev par labu lausītājus sapulcē, atļāvies pat slavēt savus politiskos pretiniekus. Uzstādāmie Jaunburtniekos un Dikļos, viņš "labi atsaucies par Ulmani, kas krīzes laikā viņa sportistiem (B. Kalniņš bija kreiso jauniešu SSS organizācijas vadītājs — V.L.) piešķīris 500 latu Vīnes braucienam. Vēl labāk B. Kalniņš atsaucies par J. Balodi, kas esot ļoti vīspusīgs un labs cilvēks."

Kas attiecas uz dažāda veida vēlēšanu literatūru, tā "Valmieras Avīzēs" raksturojumā tikusi "ar vezumiem izplatīta, spēj tikai lasīt... Pilsētu katru nakti apstaigā uzsaukumu līmētāji. Visi ielu stūri tiek nolīmēti. Dažs mājas saimnieks pa dienu tik daudz uzsaukumu no sienām nevar noplēst, cik pa nakti tiek uzlīmēti. Labējā spārna avīzē "Valmierietis" zināja stāstīt par sadursmēm plakātu līmētāju starpā "klusajā Miera ielā", kur "savās nakts gaitās sastapušies sociāldemokrātu un komunistu plakātu līmētāju pūli. Pēc īsas vārdu apmaiņas iznākusi kaušanās. Vēl otras dienas ritā uz Miera ielas bija redzami izgāzti un sadauzīti klistera podi un saplēsta agitācijas literatūra." Bet Zemnieku savienības Valmieras rajona organizācija, lai izplatītu savas idejas, nolēma izdot īpašu laikrakstu dažas dienas pirms vēlēšanām. Tā redaktors J. Lejiņš—Leja atceras, ka "laikraksts tika piesūtīts pa pastu ikvienai ģimenei Valmieras apriņķī. Tādā kārtā laikrakstu saņēma daudzi cilvēki, kas nevienu citu laikrakstu nelasīja. Nebija šaubu, ka laikraksts palīdzēja daudziem neitrāliem cilvēkiem izšķirties par labu Zemnieku savienībai." J. Lejiņš—Leja piemin arī Rūjienas mācītāju R. Slokenbergu, kurš izsūtījis vēstules skolēnu vecākiem ar aicinājumu atbalstīt Zemnieku savienības kandidātus.

Bez J. Lejiņa—Lejas uz vietu Saeimā cerēja vairāki citi valmierieši: F. Marovskis, P. Krogzems, K. Beldavs, J. Gustavs, B. Staklis, A. Pētersons un E. Radziņš. Par deputātiem kļuva tikai trīs: mācītājs Kārlis Beldavs, pašvaldības darbinieks Eduards Radziņš un J. Lejiņš—Leja, kurš gan vēl 1931. g. no Valmieras aizbrauca.

Beidzot šo ieskatu līdz šim pēdējās Saeimas priekšvēlēšanu nerisēs un atgriežoties šodienā, jāatzīst, ka toreiz ir gājis karstāk. Vai lavieši pa šiem gadiem būtu kļuvuši nedaudz satīcīgāki? Gribētos ticēt. Bet varbūt 5. Saeimas vēlēšanas ir tikai tāda iesildīšanās pirms nākamajām, kad viss atkal nostāsies savās vietās?

Viesturs Lucāns

